

آثار حقوقی تحریم‌های بین‌المللی هوشمند در چارچوب قطعنامه‌های شورای امنیت با تأکید بر تدارکات در صنعت نفت ایران

حاتم صادقی زیازی*

افسانه بقائی برزآبادی**

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳/۱۰/۲۰

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۴/۱۵

چکیده

با ارجاع پرونده هسته‌ای ایران از سوی آژانس بین‌المللی انرژی اتمی به شورای امنیت سازمان ملل متحد و با همسویی شورای اتحادیه اروپا، تحریم‌های بین‌المللی هوشمند، اجرایی شد و صنعت نفت، به‌ویژه تدارکات آن را هدف قرار داد. با عنایت به عدم بررسی آثار حقوقی تحریم‌ها بر تدارکات، تحقیق حاضر، «آثار حقوقی تحریم‌های بین‌المللی هوشمند در چارچوب قطعنامه‌های شورای امنیت را با تأکید بر تدارکات در صنعت نفت ایران از ژانویه ۲۰۰۶ تا ژوئن ۲۰۱۴» تشریح و تحلیل می‌کند. به‌طور کلی، مجموعه تحریم‌های اعمال‌شده، محدودیت‌های شدید مالی و عدم امکان بهره‌گیری از خدمات مؤسسات مالی و اعتباری را در خصوص انعقاد و اجرای قراردادهای نفتی ایجاد کرده است. در نتیجه، محدودیت‌های اعمال‌شده به‌طور بالقوه، وضعیت قراردادهای تدارکات را با نظریه‌های هاردشیپ و فورس‌ماژور مواجه ساخته است.

واژگان کلیدی

تحریم‌های بین‌المللی هوشمند، شورای امنیت سازمان ملل متحد، اتحادیه اروپا، آژانس بین‌المللی انرژی اتمی، تدارکات و صنعت نفت ایران

hatamsadeghi@gmail.com

* استادیار گروه حقوق دانشگاه پیام نور مرکز تهران جنوب

** نویسنده مسئول، کارشناسی ارشد حقوق بین‌الملل، دانشگاه پیام نور مرکز تهران جنوب

afsanehbaghiaie@yahoo.com

مقدمه

امروزه ائتلاف کشورها با محورهای تجارت، سهم بازار، تقسیم کار و عملاً روابط اقتصادی، معنا می‌یابد. از این رو، کشورهای قدرتمند اقتصادی، همواره حربه تحریم اقتصادی را به‌عنوان اهرم فشار مادی و معنوی علیه کشورهایی که از اهداف سیاست خارجی کشورهای تحریم‌کننده پیروی نکرده‌اند، به کار می‌گیرند.^۱ استفاده از این حربه، مستفاد از ماده ۴۱ فصل ۷ منشور سازمان ملل متحد است که از واژه «اقدامات»^۲ لازم، جهت حفظ صلح و امنیت بین‌المللی و تضمین اجرای قواعد بین‌المللی نام برده است. البته درمقابل، مشروعیت اعمال این اقدامات محدودکننده، منوط به رعایت اصول حقوق بین‌الملل شده است. لذا طبق بند ۳ ماده ۱ منشور سازمان ملل متحد، احترام به حقوق بشر و آزادی‌های اساسی برای همگان، بدون تمایز ذکر شده است. ماده ۵۵ منشور ملل متحد نیز، «احترام جهانی و مؤثر حقوق بشر و آزادی‌های اساسی برای همه، بدون تبعیض از حیث نژاد - جنس و زبان یا مذهب»، در راستای همکاری اقتصادی و اجتماعی بین‌المللی را تشویق کرده است. مضافاً، ماده ۵۶ منشور نیز کلیه اعضا را برای نیل به مقاصد مندرج در ماده ۵۵، در همکاری با سازمان ملل متحد، نسبت به انجام اقدامات فردی و دسته‌جمعی معمول، متعهد کرده است.^۳ در فصل ۵ منشور ملل متحد نیز شورای امنیت، طبق بند ۲ ماده ۲۴، متعهد شده است در اجرای وظایفش، مطابق با مقاصد و اصول ملل متحد عمل کند. در ماده ۳۸ اساسنامه دیوان بین‌المللی دادگستری، به لزوم ضرورت رعایت اصول ملل متحد در حل و فصل اختلافات بر مبنای حقوق بین‌الملل نیز اشاره شده است. البته شایان ذکر است، علی‌رغم آنکه موافقت‌نامه عمومی تعرفه و تجارت، تحریم اقتصادی از سوی اعضای سازمان تجارت جهانی را در روابط با یکدیگر ممنوع ساخته است، مطابق با ماده ۲۰ موافقت‌نامه، تحریم‌های اقتصادی به‌منظور تضمین رعایت حقوق بین‌الملل بشر، مجاز اعلام شده است.^۴ لذا با عنایت به الزام شورای امنیت به رعایت محدودیت‌های حقوقی و عرفی حقوق بین‌الملل، موضوع تحریم‌های بین‌المللی هوشمند، جهت رعایت اصول حقوق بین‌الملل در راستای کاهش تألمات انسانی، در دهه سال ۱۹۹۰، مورد توجه طراحان تحریم‌های بین‌المللی قرار گرفته است. شایان ذکر است، بررسی مستقیم و تحلیل حقوقی ۶۷ سند شورای امنیت، ۱۴۰ سند شورای اتحادیه اروپا و ۳۳ سند شورای حکام آژانس بین‌المللی انرژی اتمی (از ژانویه ۲۰۰۶ تا ژوئن ۲۰۱۴) نشان داده است که تحریم‌ها به‌تدریج منظم‌تر، جامع‌تر و هوشمندانه‌تر شده است. این در حالی است که کالاها، تجهیزات و خدماتی

۱. مؤسسه تحقیقاتی تدبیر اقتصاد؛ *تحریم اقتصادی، آثار و پیامدها، سیاست‌ها و راهکارها*، انتشارات مؤسسه تحقیقاتی تدبیر اقتصاد، ۱۳۸۷، صص ۲-۳.

2. Measures

3. *Charter of the United Nations*, Articles 55 and 56.

۴. فرخ‌سیری، منصور؛ «محدودیت‌های حقوقی شورای امنیت در اعمال تحریم‌های اقتصادی»، *مجله حقوقی بین‌المللی*، سال ۲۵، شماره ۳۹، ۱۳۸۷، ص ۲.

که در صنعت نفت کاربرد دارند، به واسطه ماهیت خاصشان، از مسائل اقتصادی و سیاسی تأثیرپذیر است. بر این اساس، شناخت ماهیت حقوقی قراردادها مستلزم شناخت رژیم حاکمیت بر موضوع قراردادهاست، به گونه‌ای که ماهیت سیاسی نفت در رژیم مالکیت آن به شدت تأثیرگذار بوده و در بسیاری از نقاط جهان، در زمره کالاهای عمومی تلقی می‌شود که این ویژگی، منجر به دخالت گسترده دولت میزبان در امور این صنعت شده است. لذا از آنجایی که شرایط سیاسی و حقوقی کشور میزبان، کاملاً بر قراردادها و پروژه‌های صنعت نفت، تأثیرگذار است، توجه به آثار حقوقی از منظر حقوق داخلی نیز ضروری است. مضافاً، با عنایت به اینکه تأثیرگذارترین تحریم‌ها در فرایند قراردادهای تدارکات مرتبط با تحریم‌های بین‌المللی هوشمند، از نوع مالی است، توجه به آثار حقوقی تحریم‌های بین‌المللی هوشمند مالی و تجاری بر اعتبارات اسنادی نیز ضروری است و مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۱. تحریم‌های بین‌المللی هوشمند

موضوع تحریم‌های بین‌المللی هوشمند به‌عنوان رویکردی جدید در فرایندهای مطالعاتی دستگاه‌ها و الگوهای دیپلماسی در سطح بین‌المللی از سال ۱۹۹۸ مورد توجه طراحان قرار گرفت. طراحان تحریم، جهت دستیابی به مؤثرترین نتیجه، ایجاد اجماع جهانی و همکاری‌های بین‌المللی با تابعان بین‌الملل را از طریق مدیریت و تقسیم عادلانه هزینه و منافع میان کشورها، مبنای کار خویش قرار دادند.^۵ در ارتباط با اعمال تحریم‌های بین‌المللی هوشمند، عواملی همچون میزان اعتبار کشور هدف، نیازمندی کشور هدف به کالاهای خاص در تجارت و معاملات بین‌المللی، میزان تأثیرپذیری کشور هدف از ایجاد چالش‌ها و تهدیدات ناشی از تحریم، جایگاه اقتصادی و سیاسی کشورهای صادرکننده تحریم در کشور هدف و میزان توافقات و اجماع منطقه‌ای و بین‌المللی برای اعمال و همکاری در جهت اجرای تحریم‌ها، معیارهای تعیین‌کننده‌ای بوده است که در راستای افزایش اثربخشی تحریم‌ها بر کشور هدف، طراحان تحریم به آن توجه کرده‌اند. در نتیجه، پیشنهادهای عملی مربوط به تحریم‌های هدفمند در قالب دو مجموعه در اکتبر ۲۰۰۱ به شورای امنیت سازمان ملل ارائه شد.

شایان ذکر است، تحریم هوشمند، متشکل از سه فرایند/یتیرلاکن،^۶ بن - برلین^۷ و استکهلم^۸ است که با ابتکار کشور سوئیس و پیشنهاد دبیرکل اسبق سازمان ملل متحد (کوفی عنان) در

۵. برای مطالعه بیشتر در ارتباط با بررسی تجربه کشورها در خصوص تحریم‌های مالی هدفمند، ن.ک: گزارش سمینار برگزارشده در سوئیس در خصوص تحریم‌های هدفمند سازمان ملل متحد، به نشانی:

(Swiss Federal Office for Foreign Economic Affairs, Department of Economy, *Expert Seminar on Targeting UN Financial Sanctions*, March 17-19, 1998, Interlaken Switzerland).

۶. The Interlaken Process

۷. The Bonn-Berlin Process

۸. The Stockholm Process

ارتباط با اجرای تحریم‌های هدفمند آغاز شده است.^۹ اساساً، در خصوص تحریم‌های بین‌المللی، دو نظریه «سنتی (جامع)» و «هوشمند (هدفمند)» وجود دارد. از دهه ۱۹۹۰ تلاش‌های جامعه بین‌المللی جهت رفع نارسایی‌ها و مشکلات اجرایی و تضمین تحریم‌ها در قالب تحریم‌های بین‌المللی هوشمند، آغاز شد. انتقاد جامعه جهانی از اعمال تحریم‌های بین‌المللی سنتی و مشکلات اخلاقی و عملی الگوی سنتی تحریم‌های جامع بین‌المللی، از مهم‌ترین دلایلی بود که گرایش به سمت الگوی جدیدی از تحریم‌ها به نام «تحریم‌های هوشمند» را ایجاد کرد.^{۱۰، ۱۱}

۲. عوامل راهبردی مورد توجه طراحان تحریم‌های بین‌المللی هوشمند علیه جمهوری اسلامی ایران

تحریم‌های بین‌المللی هوشمند که شکل نوینی از تحریم‌های اقتصادی است، هدف‌های خاصی را به‌جای کلیت یک کشور نشانه می‌رود. این نوع تحریم، محدودیت و ممنوعیت‌های مقررشده در ارتباط با کالاهای راهبردی را در کشور هدف ایجاد می‌کند. در خصوص ایران، تحریم‌های هوشمند در حوزه‌های تجاری و مالی، عمدتاً در «حوزه تجارت میان ایران و جامعه بین‌الملل» بر صنایع بانکداری، انرژی، حمل‌ونقل، سرمایه‌گذاری خارجی، بیمه و بازرسی صورت پذیرفته است. بر همین اساس، بررسی آثار حقوقی تحریم‌های بین‌المللی هوشمند علیه جمهوری اسلامی ایران، نشان داده است که عوامل راهبردی ذیل، مدنظر طراحان تحریم قرار گرفته است:

- ایجاد کمیته تحریم با اختیارات لازم و پیش‌بینی سازوکار گزارش‌دهی با حمایت قابل توجه شورای امنیت و دبیرکل سازمان ملل متحد از ریاست کمیته تحریم؛
- ایجاد حمایت بین‌المللی برای رژیم تحریم‌ها از طریق هماهنگی و همکاری میان دولت‌ها و اعضای سازمان ملل متحد؛

- ضرورت و الزام بر نظارت، پیگیری و تقویت اقدامات در زمان اجرای تحریم (از طریق تعیین گروه کارشناسان و سازوکارهای نظارتی با تدوین و اعمال خط‌مشی‌های مشترک و صریح)؛
- افزایش قدرت اهداف تحریم از طریق دبیرکل سازمان ملل متحد (این امر از طریق

9. Wallensteen, P. & Staibano, C. & Erikson, M., *Making Targeted Sanctions Effective, Guidelines for the Implementation of UN Policy*, Printed by: Uppsala University, 2003, p. 3.

۱۰. برای مطالعه بیشتر در ارتباط با هوشمندکردن تحریم‌های «هوشمند»، ن.ک:

Fitzgerald, Peter L., "Smarter 'Smart' Sanctions", Published by: *Penn State International Law Review*, 2007, vol. 26, p. 1.

۱۱. برای مطالعه بیشتر در ارتباط با هوشمندترکردن تحریم‌ها (بررسی کمی نقش معیارها و ارزش‌های انسانی در سهم موفقیت تحریم‌ها)، ن.ک:

(Lektzian, David, *Making Sanctions Smarter*, Norwegian Red Cross, Published by: International Peace Research Institute, 2004).

به‌جریان‌انداختن رژیم‌های تحریم‌های تجاری به‌صورت منظم، مداوم و به‌روزرسانی پایگاه‌های اطلاعاتی جستجوی عمومی صورت می‌گیرد؛

- ایجاد کمیته ویژه برای آموزش، آگاهی و حمایت دولت‌های عضو در زمینه چگونگی راه‌های جدید مبارزه با تروریسم برای هدایت و اجرای تحریم؛

- طراحی و اعمال برنامه‌های آموزشی کارمندان و توسعه نهادی و حمایت از سوی دولت‌های عضو و سازمان‌های بین‌المللی در حوزه‌های اجرایی تحریم (این امور در زمینه‌های سیاسی، گمرک، خدمات حمل‌ونقل و مالی صورت می‌پذیرد)؛

- تقویت اجرای تحریم به‌وسیله مدل قانونی از طریق طراحی سازوکار برای توسعه چارچوب قانونی کشورها جهت اجرای تحریم (لازم به ذکر است در این خصوص، دو مجموعه قوانین (عرفی و عمومی) برای تمام کشورها و قانون مدنی کشورها، مدنظر طراحان بوده است)؛

- طراحی جنبه‌های متنوع اجرایی تحریم‌ها، بسته به نوع تحریم در سطح ملی (از طریق تعبیه چارچوب قانونی، نهادهای اجرایی، نمایندگی، انتشار اطلاعات و نظارت)؛

- دقت در اعمال تحریم‌های هوشمند جهت کاهش چالش‌های پیش‌رو برای عملیاتی‌کردن تحریم‌ها (از طریق پیشگیری از انجام اقدامات تلافی‌جویانه علیه کشورهای همسایه کشور هدف؛

- طراحی اقدامات مثبت تشویقی؛

- پیگیری راهبردهای انزوای سیاسی و اجتماعی نسبت به بازیگران هدف در کشور هدف)؛

- دریافت نظرات کشورهای عضو برای اجرای وظایفشان در خصوص محورهای اجرایی تحریم.^{۱۲}

مضافاً، از آنجایی که اعمال سازمان‌های بین‌المللی به‌عنوان منابع فرعی حقوق بین‌الملل تلقی می‌شود،^{۱۳} از سازمان‌های بین‌المللی،^{۱۴} محلی، نیمه‌محلی نیز درخواست شده است که مطابق با تدابیر قطعنامه شورای امنیت عمل کرده و با کمیته تحریم، همکاری کامل و فوری داشته باشند. لذا این امر در ارتباط با سازمان‌های منطقه‌ای، نظیر شورای اروپا، که از شخصیت حقوقی و صلاحیت قانونگذاری برخوردارند قابل تأمل است.^{۱۵}

12. Wallensteen, & Staibano and Erikson, *op. cit.*, pp. iv-vii.

13. Wallace, Rebecca M.M., *International Law*, London: Sweet & Maxwell, 2005, Fifth Edition, p. 30.

14. برای مطالعه کلی در ارتباط با مباحث عمده صنایع نفت و گاز در پرتو عملکرد سازمان‌های بین‌المللی، ن.ک:

(Taverne, B., *Petroleum: Industry and Government*, Kluwer Law, 1999.)

15. از آنجایی که رویه سازمان‌های بین‌المللی در تکوین، اعلام و تبلور عرف، تأثیرگذار است و از سویی تحریم‌ها به‌مثابه عرف آنی تلقی می‌شود، یکی از معضلات در ارتباط با اعمال تحریم، تاب تفسیر مفاد قطعنامه‌های شورای امنیت است. لذا چون تدارکات و صنعت نفت، دارای ماهیتی بین‌المللی است، سازمان‌های بین‌المللی، نقش عمده‌ای در ارتباط با تحقق این فرایند بر عهده دارند. این در حالی است که اراده آزاد این تابعان حقوق بین‌الملل در این ارتباط، مشکلات بی‌شماری به‌همراه داشته است. البته مطابق با اصل لزوم، یک تابع حقوق بین‌الملل در صورت ارتکاب عمل متخلفانه، مسئول جبران خسارت است.

بر این اساس، تحریم‌های هوشمند تجاری با محدودساختن یا قطع روابط وارداتی و صادراتی و تحریم‌های مالی با ایجاد اثراتی بازدارنده و محدودیت‌آفرین بر روابط مالی کشور طراحی شده‌اند.^{۱۶} لذا اعمال تحریم‌های هوشمند به‌ویژه از نوع مالی، از طریق بهره‌گیری و همکاری مؤسسات و ابزارهای مالی رسمی در سطوح ملی و بین‌المللی، جهت نیل به اهداف سیاسی اعمال‌کنندگان تحریم، با هدف ایجاد فشار بر کشور، مورد هدف طراحان بوده است.^{۱۷}

۳. عناصر کلیدی و قانونی حکومتی برای اجرای تحریم‌های مالی هوشمند از

منظر طراحان تحریم

از منظر طراحان تحریم‌های هوشمند، چارچوب قانونی در ارتباط با تحریم‌های مالی هوشمند باید تضمین کند که دولت‌ها از طریق اقدامات ملی جهت اجرای تحریم‌ها (در سطح ملی) از صلاحیت قانونی لازم برخوردارند.^{۱۸} بر اساس این ضرورت، تعیین یک یا چند هیئت رسمی برای نظارت بر تحریم‌ها از مهم‌ترین اقدامات ملی‌ای بوده است که در سطح کشورها صورت پذیرفته است.^{۱۹} ذکر این نکته حائز اهمیت است که اقدامات نظارتی، مطابق با نیازها و سنت‌های هر کشور تعیین می‌شوند. البته، علاوه بر ایجاد منبع نظارتی، اقدامات ذیل نیز از موارد طراحی‌شده جهت اجرای تحریم‌های مالی هدفمند در سطح ملی بوده است:^{۲۰}

- انتشار و اصلاح اطلاعات مرتبط با اعمال تحریم‌های مالی هوشمند به تمامی افراد، بانک‌ها و مؤسسات مالی، سازمان‌های صادرات و واردات، گروه‌های تجاری و منابع قانونگذاری؛
- بیان واضح رکن قانونی تحریم؛
- شناسایی اهداف و بیان دقیق تحریم‌های ممنوعه؛

برای مطالعه بیشتر در ارتباط با مسئولیت سازمان‌های بین‌المللی به جبران خسارت، در خصوص اجرای تحریم، ن.ک: سیدقاسم زمانی؛ حقوق سازمان‌های بین‌المللی: شخصیت، مسئولیت، مصونیت، چاپ دوم، شهر دانش، ۱۳۸۷، ص ۲۰۹.

۱۶. برای مطالعه بیشتر در ارتباط با اثربخشی تحریم‌های اقتصادی، ن.ک: گزارش تهیه‌شده بر مبنای آموزه‌هایی از ایلسا (قانون تحریم‌های ایران - لیبی) و سایر رژیم‌های تحریمی ایالات متحده:

(Eizenstat, S. E., *Do Economic Sanctions Work? Lessons From ILSA & Other US Sanctions Regimes*, Published by: The Atlantic Council of the United States, February 2004).

17. Brown University, *Targeted Financial Sanctions, A Manual for Design and Implementation, Contribution from the Interlaken Process, The Swiss Confederation in Cooperation with the United Nations Secretariat and the Watson Institute for International Studies*, 2001, pp. ix-x.

۱۸. برای مطالعه در ارتباط با تقویت تحریم‌های هدفمند از طرق روش‌های صحیح (منصفانه و شفاف)، ن.ک: گزارش مؤسسه واتسون - دانشگاه براون

(Watson Institute, Brown University, *Strengthening Targeted Sanctions through Fair and Clear Procedures*, 30 March, 2006).

19. Brown University, *op. cit.*, p.89.

20. *Ibid*, p. 94.

- شناسایی و ارائه اطلاعات در خصوص معافیت‌ها یا موارد استثنا.
در ارتباط با هماهنگی برای تضمین و همگانی‌بودن عملکرد بانک‌ها و مؤسسات مالی با تحریم‌های مالی هدفمند نیز نظارت دولت‌ها بر عملکرد آن‌ها از طریق درخواست گزارش حسابرسی و بررسی اجرای تحریم‌ها صورت می‌پذیرد.
البته علاوه بر اقدامات نظارتی دولت بر بانک‌ها و مؤسسات مالی، در داخل این نهادها و شعبات بانک مرکزی نیز اقداماتی نظیر مبارزه با پول‌شویی از طریق شناسایی مشتریان و استفاده از فناوری (نظیر نرم‌افزار یافتن اسامی)، چک‌کردن به‌صورت اتفاقی و حسابرسی تراکنش و تعاملات، از جمله سازوکارهایی است که جهت توسعه هماهنگی با تحریم‌های مالی هوشمند صورت می‌پذیرد.
لذا مرجع صلاحیت‌دار در صورت مشاهده ناهماهنگی و کوتاهی، اعمال جرایم نقدی یا لغو مجوز خدمات‌دهی مالی، مجازات و اعمال تدابیرهای متناسب و مؤثر را اجرا می‌کند. مضافاً، اقدامات ضدپول‌شویی نیز از طریق اصلاح قوانین ملی دولت‌ها این امکان را به مؤسسات مالی داده است که افراد ذی‌نفع را شناسایی، سرمایه آن‌ها را ثبت و تمامی بودجه‌ها و منابع مالی‌ای را که به‌واسطه تحریم، مسدود شده است یا ممکن است شامل تحریم شود، گزارش کنند.^{۲۱}
البته در ذیل بخش معافیت‌ها و موارد استثنا، اقداماتی نظیر صدور مجوز در خصوص معاملات سرمایه‌ای، تغییر یا تعلیق یک معامله تأییدشده با صدور مجوز کلی صورت می‌پذیرد.^{۲۲}
در ذیل مدیریت دارایی‌ها نیز نظارت بر بودجه‌های مسدودشده و دیگر منابع مالی افراد هدف، رسیدگی می‌شود. بدین ترتیب، بانک‌ها و مؤسسات مالی با مسیری که از مراجع نظارتی دریافت می‌دارند، روش‌های کلی مدیریت دارایی‌ها و منابع را تهیه و اعمال می‌کنند. لذا رسیدگی به مطالبات بودجه‌های مسدودشده، سود اعتبار، هزینه‌های بانک بدهکارکننده، حراست و حفظ ارزش بودجه‌های مسدودشده از این طریق، مدیریت می‌شود.^{۲۳}
نکته قابل توجه این است که برای اجرای تحریم، هر دولت، دارای این صلاحیت شده است که نسبت به شناسایی ناقضان تحریم، اقدام و آن‌ها را مجازات کند. لذا صلاحیت لازم به مراجع ذی‌صلاح داده شده است و مجازات‌های پولی و حبس «مؤثر»، «بازدارنده» و «نسبی» تعیین شده است که البته برخی کشورها از صلاحیت‌های توقیف و پیگیری سرمایه‌های خلاف نیز برخوردار شده‌اند. مضافاً اینکه مراجع نظارتی کشورهای دیگر نیز از این صلاحیت برخوردار شده‌اند که بدون مقتضیات قضایی، جرایم مدنی را ارزیابی کنند.^{۲۴} علاوه بر موارد مذکور، جهت توسعه هماهنگی بیشتر میان کشورهای مختلف برای تحریم‌ها و افزایش اثربخشی آن‌ها،

21. *Ibid.*, pp. 98-101.

22. *Ibid.*, pp. 103-104.

23. *Ibid.*, pp. 106-107.

24. *Ibid.*, pp. 108-110.

مواردی از قبیل هماهنگ‌نمودن مجازات‌های نقض تحریم، تعبیه مجازات‌های جانبی نظیر جریمه و ارتقا و تبادل اطلاعات بین‌المللی از طریق همکاری‌های بین‌المللی و تبادل علم و اطلاعات میان دولت‌ها (مثلاً در صورت آنکه بانک، نام مستعار پیدا کند)، تقسیم اطلاعات درباره شیوه‌های فرار از تحریم از طریق تبادل اطلاعات، از دیگر اقداماتی است که برای تأثیر بیشتر تحریم‌های بین‌المللی هوشمند، استفاده شده است.^{۲۵}

شایان ذکر است، بررسی ۹ ساله اسناد تحریم و شناسایی سازوکار مورد توجه طراحان، نشان داده است که اجرای تحریم‌ها از سوی کشورها منطبق با اراده آن‌ها و غالباً به دنبال اهداف سیاسی بوده است. به عبارتی اعمال تحریم‌ها از سوی دولت‌ها در عرصه حقوق بین‌الملل با ملاحظات حسن‌نیت، اصول انصاف و ضرورت مطابق نبوده و به‌طور کلی فارغ از ملاحظات حقوقی صورت گرفته است. عدم تعبیه مرجعی بی‌طرف در کنار طراحی قطعنامه‌های هوشمند که عملکرد دولت‌ها را در ارتباط با اعمال تحریم‌ها ارزیابی کند، علی‌رغم ضرورت این امر، مورد توجه طراحان تحریم قرار نگرفته است؛ درحالی‌که اقدامات دولت‌ها غالباً فاقد اعتبار و غیرمشموع بوده و هوشمندی تحریم‌ها را علی‌رغم طراحی موارد معافیت‌ها و استثنائات به چالش کشانده است. به‌ویژه از ژانویه ۲۰۱۲ به این سو، اجرای معافیت‌ها و استثنائات با تعذر و سختی زیادی همراه شده که صدمات و تألمات انسانی بی‌شماری را ایجاد کرد. به‌عنوان مثال، تحریم تجهیزات دارای کاربرد دوگانه، به دلیل استفاده این تجهیزات در صنایع پزشکی، داروسازی، بهداشتی، زیست‌محیطی و به‌ویژه صنعت نفت، گاز و پتروشیمی که اهمیت بسزایی بر رفاه و سلامت مردم دارد، نوعی نقض حقوق بنیادین بشر یعنی حق حیات، حق بر توسعه، حق بر سلامت و بهداشت و حق بر محیط‌زیست طبیعی و سالم است که نادیده گرفته شده است.

نهایتاً، متأسفانه اعمال تحریم‌های ظالمانه، فراتر از تصمیمات شورای امنیت از سوی کشورها، سازمان‌های بین‌المللی و مؤسسات مالی و اعتباری، در تفسیر و اجرای قطعنامه‌های شورای امنیت و عدم تفکیک و مقایسه آثار حقوقی میان مقدمه و متن قطعنامه‌ها، تاریخ‌های مقرر، معافیت‌ها و استثنائات، معضلات چشمگیری ایجاد کرده است. لذا اشخاص هدف تحریم، اعم از حقیقی و حقوقی، شبکه وسیعی از تأمین‌کنندگان، عرضه‌کنندگان، واسطه‌گران و مصرف‌کنندگان را در بر می‌گیرد و با این گستردگی دامنه تحریم‌ها، عملاً آثار این تدابیر محدودکننده به‌صورت اجتناب‌ناپذیری به دیگر افراد که در فهرست اشخاص مندرج در اسناد تحریم نیز نیستند، سرایت کرده است. اما آنچه در این میان از همه مهم‌تر است و باید مورد توجه قرار گیرد، عدم شفافیت و تصریح فرایندهای قانونی جهت احقاق حقوق افراد حقیقی و حقوقی است که به اشتباه و نامناسب در فهرست افراد مشمول اعمال تدابیر محدودکننده واقع شده‌اند.

۴. تدارکات در عملیات اجرایی در صنعت نفت

قراردادهای نفتی که از مهم‌ترین قراردادها در سطح بین‌المللی، خصوصاً برای کشورهای نفت‌خیز محسوب می‌شود، همواره متأثر از فرایندهای حقوقی، اقتصادی و سیاسی است. در این میان در تمامی قراردادهای صنایع بالادستی و پایین‌دستی در صنعت نفت، بخش تدارکات، به‌واسطه رابطه تعاملی فراگیر با دیگر بخش‌های این صنعت، نقش کلیدی‌ای دارد و به جهت برخورداری از سهم عمده هزینه‌ای، از بخش‌های ریسک‌خیز در این صنعت محسوب می‌شود. جایگاه تدارکات در عملیات بالادستی و پایین‌دستی صنعت نفت در تمامی بخش‌های قراردادهای مرتبط با این صنعت، به‌استثنای بخش دفاتر بازاریابی، کلیدی است. به‌واقع، تدارکات^{۲۶} در تمامی قراردادهای مهندسی^{۲۷} تدارکات (خرید کالا و تجهیزات) و ساخت^{۲۸} به دلیل ویژگی‌های این صنعت، نقش بسزایی دارد، به‌گونه‌ای که ۵۰-۸۰ درصد هزینه‌های اجرای قراردادها و پروژه‌ها در این صنعت، مختص به بخش تدارکات است.

بر همین اساس، شرکت‌های تابعه صنعت نفت برای انجام پروژه‌های عملیاتی و تأسیساتی خود با پیمانکار داخلی یا خارجی بر اساس قرارداد اقدام می‌کنند. به‌طور عمده، تأمین کالاها و تجهیزات به دو صورت، یعنی کالاها و تجهیزات ورود موقت و دائم تهیه می‌شود.^{۲۹} فرایند تدارکات در صنعت نفت از طریق سفارش‌های خارجی پس از صدور سفارش کتبی، با پیگیری اخذ تأییدیه سفارش و تأییدیه گشایش اعتبار اسنادی به همراه دیگر اسناد مربوطه (بارنامه، سند بیمه، گواهی بازرسی و سند حمل)^{۳۰} صورت می‌پذیرد.^{۳۱} در ارتباط با خرید تجهیزات و اقلام یدکی اختصاصی پرمصرف نیز، انعقاد قرارداد بلندمدت خرید باز با سازندگان و فروشندگان اصلی آن‌ها و صدور سفارش‌های خرید باز،^{۳۲} بدون انجام مراحل استعلام بها صورت می‌گیرد. البته باید توجه کرد که اکثر ماشین‌آلات و تجهیزات مورد نیاز در واحدهای عملیاتی وزارت نفت از سازندگان اصلی و شرکت‌های شناخته‌شده جهانی تهیه می‌شود و دارای وسایل و لوازم

26. Procurement

27. Engineering

28. Construction

۲۹. دستورالعمل نحوه ورود و صدور، واگذاری و فروش کالا و تجهیزات توسط پیمانکاران طرف قرارداد شرکت‌های تابعه صنعت نفت، شماره ۸۷/۰۰۱۹/ت خ ر ب/ اداره تدوین خطمشی‌ها و روش‌های بازرگانی مدیریت تخصصی شرکت پشتیبانی ساخت و تهیه کالای نفت تهران.

۳۰. برای مطالعه بیشتر، ن.ک: ابراهیم زارعی و ابراهیم قهرودی؛ اسناد گمرکی (اسناد حمل، خرید، بیمه و پستی)، شرکت چاپ و نشر بازرگانی وابسته به مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، ۱۳۸۷.

۳۱. روش اجرایی پیگیری سفارش‌ها، شماره ۹۰/۰۰۳۲/ت خ ر ب، اداره تدوین خطمشی‌ها و روش‌های بازرگانی مدیریت خدمات تخصصی شرکت پشتیبانی ساخت و تهیه کالای نفت تهران.

32. Open order

یدکی اختصاصی و منحصر به فرد است.

در خصوص نحوه پرداخت به سازندگان / فروشندگان اصلی نیز عمدتاً پرداخت از طریق اعتبار اسنادی صورت می‌پذیرد، که در سفارش خرید درج می‌شود.^{۳۳} البته تحقق فرایند تدارکات، علاوه بر قرارداد خرید و تأمین تجهیزات، به قراردادهای دیگری نظیر اعتبار اسنادی، بیمه، بازرسی و حمل‌ونقل نیز وابسته است.

۵. سرمایه‌گذاری خارجی و تدارکات در صنعت نفت

در نگاه تاریخی به فرایند سرمایه‌گذاری خارجی در ایران، مشاهده می‌شود که عمدتاً این فرایند در صنایع نفت و پتروشیمی صورت پذیرفته است. بر این اساس، معاملات تجاری و تجارت متقابل، به‌عنوان اصطلاح عام که ناظر بر معاملات تهاتری و شبه‌تهاتری است، از جمله روش‌های گوناگون در معاملات صادرات است که در کشورهای صادرکننده و واردکننده صورت می‌پذیرد.^{۳۴} به عبارت دیگر، تجارت متقابل،^{۳۵} شکلی از تجارت است که تعهد صادرکننده در ازای کالاها و خدمات صادره به کشور خریدار و تعهد واردکننده، پرداخت هزینه معاملات، متناسب با کالاها یا خدمات به ارزش کل معامله از کشور صادرکننده است. این‌گونه تجارت، روش مهمی برای کشورهای نظیر ایران است که در پرداخت‌های نقدی به‌واسطه کمبود سرمایه داخلی با مشکلاتی همراه‌اند. لذا این روش تجارت در ارتباط با صنایع مادر و کلان، نظیر صنعت نفت، امری متداول است. یکی از اقسام رایج معاملات تجارت متقابل، معاملات بیع متقابل است که این نوع قرارداد از عمده‌ترین شکل در قراردادهای نفتی در صنعت نفت ایران است که تحت‌الشعاع تدابیر محدودکننده قرار گرفته است.^{۳۶}

کمیسیون اقتصادی سازمان ملل متحد برای اروپا^{۳۷} در تعریف بیع متقابل به‌عنوان یکی از شیوه‌های تجارت متقابل، بیع متقابل را این‌گونه تعریف می‌کند:

«در این شیوه، موضوع معامله اولیه عبارت است از ماشین‌آلات، تجهیزات، حق اختراع، اکتشاف و دانش فنی یا کمک‌های فنی، که فناوری و انتقال نامیده می‌شود و به‌منظور نصب و

^{۳۳}. روش اجرایی سفارش‌های قرارداد باخرید (داخلی و خارجی)، شماره ۸۹/۰۰۲۶/ت خ ر ب، اداره تدوین خط‌مشی‌ها و روش‌های بازرگانی مدیریت خدمات تخصصی شرکت پشتیبانی ساخت و تهیه کالای نفت ایران.

^{۳۴}. UNCITRAL, 1984, p. 325, at: <http://www.uncitral.org/uncitral/en/index.html> (Last visited: 20 Feb. 2012).

^{۳۵}. برای مطالعه بیشتر در ارتباط با تجارت متقابل، ن.ک:

(Hammond, Grant, *Countertrade, Offsets, and Barter in International Political Economy*, publisher: Pinter. 1990).

^{۳۶}. ایزدی‌فرد، علی‌اکبر و حسین کاویار؛ «ماهیت قراردادهای نفتی در قالب بیع متقابل در حقوق ایران»، ۱۳۹۱،

به نشانی: <http://www.hsiran.com/ipecc3-full-text/eraeh/5-3.pdf>، بازدید: ۱۲ بهمن ۱۳۹۱.

^{۳۷}. United Nations Economic Commission for Europe

استقرار تسهیلات تولیدی برای خریدار استفاده خواهد شد. همچنین طرفین توافق می‌کنند که فروشنده، متعاقباً تولیدات به‌دست‌آمده از تسهیلات تولیدی مذکور را از خریدار اولیه خرید کند». به‌واقع، این نوع معامله و سرمایه‌گذاری، ترکیبی از کارخانه و عملیات تجاری است که بهای معامله، نه به ارزش خارجی، بلکه با تحویل محصولات ساخته‌شده پرداخت می‌شود.^{۳۸}

در این نوع قرارداد، یک شرکت تصمیم می‌گیرد با به‌کارگیری سرمایه خود در کشور دیگر، سرمایه‌گذاری صنعتی و فناوری کند و فعالیت‌های مطالعه، اکتشاف، استخراج، نصب سکو، پلت‌فرم در دریا یا خشکی، احداث خطوط لوله، ایجاد و نصب قطعات مختلف پالایشگاه جهت پالایش و تصفیه نفت و گاز یا واحدهای تبدیل مواد خام به موادی با ارزش افزوده، همچون مجتمع‌های پتروشیمی و پلیمری انجام دهد، بدون آنکه از مالک اصلی، هزینه و اجرتی دریافت کند. درمقابل، به‌هنگام بهره‌برداری از واحدهای مربوطه، از محصولات برداشت نموده تا بدین ترتیب، سرمایه، سود سرمایه و هزینه‌های جانبی را تسویه کند.^{۳۹}

۶. تبیین تدابیر محدودکننده مندرج در اسناد قطعنامه‌های شورای امنیت، علیه

جمهوری اسلامی ایران از ژانویه ۲۰۰۶ - ژوئن ۲۰۱۴

درخواست راستی‌آزمایی و تعلیق تمامی فعالیت‌های غنی‌سازی و بازفراوری برنامه‌ها و فعالیت‌های هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران، با اولین سند منتشره آژانس بین‌المللی انرژی اتمی در ۶ ژوئن ۲۰۰۳^{۴۰} به شماره GOV/2003/40 آغاز و بر مبنای قطعنامه شماره GOV/2006/14^{۴۱} مورخ ۴ فوریه ۲۰۰۶ شورای حکام و ارجاع پرونده هسته‌ای ایران به شورای امنیت، ایران مشمول تحریم‌های بین‌المللی هوشمند شورای امنیت سازمان ملل متحد و اتحادیه اروپا شد.^{۴۲} بر همین اساس، شورای امنیت در جلسه شماره ۵۴۰۳، مورخ ۲۹ مارس ۲۰۰۶ با ابراز نگرانی جدی از گزارش‌های متعدد آژانس بین‌المللی انرژی اتمی در ارتباط با «وجود احتمالی ابعاد نظامی هسته‌ای ایران» و ضرورت ایجاد اعتماد در ارتباط با هدف منحصراً صلح‌آمیز در برنامه هسته‌ای، حل‌وفصل مسائل و سوالات باقی‌مانده و تأکیدشده در

۳۸. برای مطالعه بیشتر در ارتباط با قراردادهای سرمایه‌گذاری بین‌المللی (قراردادهای بیع متقابل)، ن.ک: (Dolzer, R., and Chreur, C. H., *Principles of International Investment Law (Foundation of Public International Law)*, 2008 and Soranarajahn, M., *The International Law on Foreign Investment*, 2004.

۳۹. ایزدی‌فرد و کاویار؛ پیشین.

40. Gov/2003/40, Implementation of the NPT Safeguards Agreement in the Islamic Republic of Iran, Resolution Adopted by the Board of Governors, on 6 June 2003, IAEA.

41. Gov/2006/14, Implementation of the NPT Safeguards Agreement in the Islamic Republic of Iran, Resolution Adopted on 4 February 2006, Board of Governors, IAEA.

42. Gov/2003/69, Implementation of the NPT Safeguards Agreement in the Islamic Republic of Iran, Resolution Adopted by the Board of Governors, on 12 September 2003, IAEA.

این ارتباط و تعلیق کامل و پایدار تمامی فعالیت‌های غنی‌سازی و بازفرآوری را (به‌صورتی که مورد تأیید آژانس باشد) خواستار شد.^{۴۳}

لذا متعاقب درخواست شورای امنیت، به‌موجب نامه نماینده دائمی فرانسه در سازمان ملل متحد با اعلام پیشنهاد چین، فرانسه، آلمان، روسیه، بریتانیا، ایرلند شمالی و امریکا با حمایت نماینده عالی اتحادیه اروپا (طی سند شماره S/2006/521 - مورخ ۱۳ ژوئیه ۲۰۰۶)^{۴۴} ترتیبات جامع بلندمدت به ایران پیشنهاد و انجام شد. این ترتیبات، امکان ایجاد توسعه روابط و همکاری با جمهوری اسلامی ایران را بر اساس احترام متقابل و اعتماد بین‌المللی در ارتباط با ماهیت صرفاً صلح‌آمیز برنامه هسته‌ای ایران به همراه دارد. ایجاد زمینه همکاری‌های آینده، تحت پوشش مذاکرات در توافقنامه درازمدت در راستای تعلیق (بر اساس موارد مندرج در بخش دوم سند مذکور)، عناصر سیاسی و اقتصادی، همکاری در بخش‌های امنیتی منطقه‌ای، مشارکت در زمینه‌های تجارت بین‌المللی و سرمایه‌گذاری، حمل‌ونقل هوایی، زیرساخت‌های مخابراتی و بخش انرژی از مواردی است که شورای امنیت به ایران پیشنهاد داد.^{۴۵} مضافاً، شورا مجدداً طی سند شماره S/PRST/2006/15 - مورخ ۲۹ مارس ۲۰۰۶، انجام تعلیق کامل و انطباق کامل ایران در ارتباط با الزامات و تعهداتش را خواستار شده است.^{۴۶}

شایان ذکر است، شورای امنیت با ابراز نگرانی آژانس بین‌المللی انرژی اتمی مبنی بر ناتوانی‌اش از تضمین و اطمینان در ارتباط با فعالیت‌های هسته‌ای اعلام‌نشده از سوی ایران (پس از سه سال بازرسی)، طی سند خلاصه مذاکرات در پنج‌هزاروپانصدمین جلسه شورای امنیت، تعلیق غنی‌سازی اورانیوم تا تاریخ ۳۱ اوت یا رویارویی با تحریم‌های احتمالی اقتصادی و دیپلماتیک قطعنامه ۱۶۹۶ (سال ۲۰۰۶) را اعلام کرد.

لذا هدف از تصویب قطعنامه ۱۶۹۶ (سال ۲۰۰۶)، مطابق با فصل ۷ منشور سازمان ملل متحد، با رأی موافق و یک رأی مخالف (قطر)، انجام خواسته‌های شورای حکام آژانس (مطابق با مفاد مندرج در قطعنامه GOV/2006/14) است.^{۴۷}

43. S/PRST/2006/15, Presidential Statement Underlines Importance of Iran Re-establishing Full, Sustained Suspension of Uranium Enrichment, U. N. Security Council, March 29 2006.

44. S/2006/521, United Nation Security Council, letter dated 13 July 2006, from the Permanent Representative of France to the United Nations Addressed to the President of the Security Council.

45. *Ibid.*

46. S/PRST/2006/15, United Nation Security Council, Statement by the President of the Security Council, 29 March 2006.

47. *Summary of U.N. Security Council 5500th Meeting: Security Council Demands Iran Suspend Uranium Enrichment by 31 August, or Face Possible Economic, Diplomatic Sanctions Resolution 1696 (2006) Adopted by Vote of 14-1, July 31, 2006.*

۱-۶. قطعنامه ۱۶۹۶ شورای امنیت - مورخ ۳۱ ژوئیه ۲۰۰۶

شورای امنیت به‌موجب بند ۵، ذیل مجموعه بندهای اجرایی قطعنامه ۱۶۹۶، از تمامی کشورها خواست که بر اساس اختیارات حقوقی و قوانین ملی خویش و مطابق با حقوق بین‌الملل، با هوشیاری و احتیاط کامل، از انتقال هرگونه اقلام، مواد، کالا و فناوری که می‌تواند به فعالیت‌های مربوط به غنی‌سازی و بازفراوری و برنامه‌های موشکی بالستیک ایران کمک کند، جلوگیری کنند.^{۴۸}

۲-۶. قطعنامه ۱۷۳۷ شورای امنیت - مورخ ۲۳ دسامبر ۲۰۰۶

شورای امنیت، مطابق با مفاد ۳ و ۴ قطعنامه ۱۷۳۷ تصمیم می‌گیرد که کلیه کشورها باید اقدامات لازم به‌منظور جلوگیری از عرضه، فروش یا انتقال مستقیم یا غیرمستقیم از طریق سرزمین‌شان یا به‌وسیله اتباعشان یا با استفاده از کشتی‌ها و هواپیماهای تحت پرچمشان، برای استفاده در ایران یا به‌کارگیری در راستای منافع ایران، اعم از اینکه منشأ آن در قلمروشان بوده یا خیر، نسبت به کلیه اقلام، مواد، تجهیزات، کالاها و فناوری‌های مقررشده در این سند اعمال کنند.

مطابق ماده ۶ شورا تصمیم می‌گیرد که کلیه کشورها باید اقدامات مورد نیاز به‌منظور جلوگیری از فراهم‌آوردن هرگونه مشارکت فنی یا آموزشی، کمک مالی، سرمایه‌گذاری و واسطه‌گری یا سایر خدمات و انتقال منابع مالی یا خدمات مرتبط با عرضه، فروش، انتقال، تولید یا استفاده از اقلام، مواد، تجهیزات، کالاها و فناوری ممنوعه تعیین‌شده در بندهای ۳ و ۴ فوق را اجرایی کنند.

مطابق ماده ۱۲، شورا تصمیم می‌گیرد که تمامی دولت‌ها، کلیه اعتبارات، دارایی‌های مالی و سایر منابع اقتصادی را که در تاریخ پذیرش این قطعنامه یا هر زمان دیگری پس از آن در قلمروشان قرار دارد و متعلق به یا در کنترل اشخاص یا نهادهایی است که در ضمیمه این قطعنامه مشخص شده‌اند، یا مربوط به دیگر اشخاص و نهادهایی باشد که شورای امنیت یا کمیته تشخیص دهد که در فعالیت‌های حساس ایران در زمینه اشاعه هسته‌ای یا گسترش سیستم‌های انتقال سلاح‌های هسته‌ای ایران مشارکت کرده یا مستقیماً مرتبط هستند یا حمایت می‌کنند، یا مربوط به تمامی اشخاص یا نهادهایی باشد که از طرف آنان یا با هدایت آنان یا به‌وسیله نهادهای متعلق به آنان یا در کنترل آنان از جمله از طریق راه‌های غیرقانونی عمل می‌کنند، مسدود کنند.^{۴۹}

۳-۶. قطعنامه ۱۷۴۷ شورای امنیت - ۲۴ مارس ۲۰۰۷

شورای امنیت، مطابق با ماده ۶ قطعنامه ۱۷۴۷، از همه کشورها می‌خواهد در تأمین، فروش یا

48. S/RES/1696 (2006), United Nation Security Council, Resolution 1696 Adopted by the Security Council at its 5500th meeting, on 31 July 2006.

49. S/RES/1737 (2006), United Nation, Resolution 1737 Adopted by the Security Council at its 5612th meeting, on 23 December 2006.

انتقال مستقیم یا غیرمستقیم مواد یا سلاح مربوطه از خاک خود یا از طریق اتباع، کشتی، ناو هواپیمابر، خودرو جنگی، تانک، سامانه‌های آتش‌بار سنگین، ناو جنگی، بالگرد جنگی، کشتی جنگی، موشک، سامانه‌های موشکی که در قالب اهداف کنوانسیون مربوط به تسلیحات ایران، مصوب سازمان ملل متحد قید شده است و همچنین درمورد هرگونه کمک یا آموزش فنی، کمک مالی، سرمایه‌گذاری یا دیگر خدمات و انتقال منابع، خدمات یا کمک مالی در زمینه تأمین، فروش، انتقال، ساخت یا استفاده از این قطعه‌نامه برای جلوگیری از انباشت ویرانگرانه تسلیحات، مراقبت و احتیاط کنند.

مضافاً، مطابق با ماده ۷، شورا از تمامی کشورها و مؤسسات مالی بین‌المللی می‌خواهد که هیچ‌گونه تعهدی را در خصوص هرگونه کمک مالی و اعطای وام جدید به جمهوری اسلامی ایران، (مگر برای اهداف بشردوستانه و توسعه آن) نپذیرند.^{۵۰} شایان ذکر است که شورا در این سند، اعطای تسهیلات مالی جدید را با رعایت استثنای مقرر شده در ارتباط با اهداف بشردوستانه ممنوع اعلام کرده است.

۴-۶. قطعه‌نامه ۱۸۰۳ شورای امنیت - مورخ ۳ مارس ۲۰۰۸

مطابق ماده ۸ قطعه‌نامه ۱۸۰۳، شورا تصمیم می‌گیرد که همه کشورها باید تدابیر ضروری برای جلوگیری از تأمین، فروش یا انتقال مستقیم یا غیرمستقیم مواد یا سلاح، از طریق قلمروشان یا به‌وسیله اتباعشان یا با استفاده از قایق‌ها یا هواپیماهای صاحب پرچم‌شان که برای استفاده در ایران یا به نفع ایران، چه منشأ آن در قلمروشان باشد و چه نباشد، اتخاذ کنند.

مطابق ماده ۹، شورا از تمامی کشورها می‌خواهد، نسبت به پذیرفتن تعهدات جدید برای ارائه حمایت‌های مالی دولتی در خصوص تجارت با ایران از جمله اعطای اعتبارنامه‌های صادرات، ضمانت‌ها یا بیمه‌ها، به اتباع خود و سازمان‌هایی که در چنین تجارت‌هایی شرکت دارند، هوشیار بوده تا از اعطای چنین کمک‌های مالی که ممکن است به تولید و تکثیر فعالیت‌های حساس هسته‌ای، توسعه سامانه‌های پرتابی و حمل یا تسلیحات هسته‌ای منجر شود، اجتناب ورزند.

مطابق ماده ۱۰، شورا از همه کشورها می‌خواهد، نسبت به فعالیت‌های مؤسسات مالی در کشور خویش با تمامی بانک‌های موجود در ایران، به‌ویژه بانک ملی و بانک صادرات و شعبات و مؤسسات تابعه آن‌ها در خارج از کشور، در راستای جلوگیری از فعالیت‌هایی که به گسترش فعالیت‌های حساس هسته‌ای یا توسعه سامانه‌های پرتابی تسلیحات هسته‌ای منجر می‌شود، احتیاط و اجتناب لازم را به‌عمل آورند.

50. S/RES/1747 (2007), United Nation, Resolution 1747 Adopted by the Security Council at its 5647th meeting, on 24 March 2007.

مطابق ماده ۱۱، شورا از همه کشورها می‌خواهد، به‌موجب اختیارات حقوقی ملی و قانونگذاری‌شان و مطابق با حقوق بین‌الملل، به‌ویژه حقوق دریاها و موافقت‌نامه‌های بین‌المللی مرتبط با هواپیمایی غیرنظامی، محموله‌های کشتی‌ها و هواپیماهای تحت مالکیت یا فعالیت ایران‌ایر کارگو و خطوط کشتی‌رانی جمهوری اسلامی ایران را که به ایران وارد یا از ایران خارج می‌شوند، در فرودگاه‌ها و بندرهایشان بازرسی کنند. البته اعمال بازرسی را مشروط بر مشاهده دلایل منطقی مبنی بر اینکه هواپیما یا کشتی، اقلام ممنوعه تحت این قطعنامه یا قطعنامه‌های ۱۷۳۷ یا ۱۷۴۷ را منتقل کنند، ضروری اعلام کرده است.

مطابق ماده ۱۲ نیز، شورا تمامی کشورها را ملزم می‌کند، در موارد بازرسی، ظرف ۵ روز کاری، گزارش کتبی خود را در خصوص بازرسی انجام‌شده (مشمول بر دلایل بازرسی، اطلاعات مربوط به زمان، مکان، شرایط، نتایج و دیگر جزئیات مربوطه) به شورای امنیت ارائه کنند.

مطابق ماده ۱۷، شورا بر اهمیت اتخاذ تدابیر ضروری از جانب تمامی کشورها از جمله ایران، برای اطمینان از این امر تأکید می‌کند که نباید به درخواست دولت ایران یا هر شخص و نهادی در ایران یا اشخاص و نهادهای نامبرده بر اساس قطعنامه ۱۷۳۷ و دیگر قطعنامه‌های مربوطه، یا به درخواست هر شخصی که از طریق یا به نفع این‌چنین شخص و نهادهایی ادعای خسارتی داشته باشد، در رابطه با هر قرارداد یا معامله دیگری که انجام آن به دلیل تدابیر محدودکننده در قطعنامه فعلی و قطعنامه‌های ۱۷۳۷ و ۱۷۴۷ ممنوع اعلام شده است، هیچ ادعای خسارتی اقامه و پذیرفته شود.^{۵۱}

مضافاً، شورای امنیت در بند ۴ قطعنامه ۱۸۳۵ مورخ ۲۷ سپتامبر ۲۰۰۸، مجدداً اجرای موافقت‌نامه پادمان پیمان منع تولید و تکثیر سلاح‌های هسته‌ای بر اساس قطعنامه‌های شورای امنیت و گام‌های مورد درخواست شورای حکام را بدون هیچ‌گونه تأخیری از ایران درخواست کرده است.^{۵۲}

۵-۶. قطعنامه ۱۸۸۷ شورای امنیت - ۲۴ سپتامبر ۲۰۰۹

شورای امنیت با تأکید مجدد بر قطعنامه‌های پیشین، با مشارکت جهانی گروه هشت، موارد ذیل را به‌موجب قطعنامه ۱۸۸۷ در ۲۴ سپتامبر ۲۰۰۹ تصویب کرده است:

مطابق ماده ۲، از کشورهای عضو پیمان منع تولید و گسترش سلاح‌های هسته‌ای درخواست می‌کند که به تمامی تعهدات خویش پایبند بوده و به تعهدات خود، تحت این پیمان عمل کنند.

51. S/RES/1803 (2008), United Nation, Resolution 1803 Adopted by the Security Council at its 5848th Meeting, on 3 March 2008.

52. S/RES/1835 (2008), United Nation, Resolution 1835 Adopted by the Security Council at its 5984th meeting, on 27 September 2008.

مطابق ماده ۴، از تمامی کشورهای غیرعضو پیمان منع تولید و گسترش سلاح‌های هسته‌ای نیز می‌خواهد که به‌عنوان کشورهای غیرهسته‌ای به این پیمان ملحق شوند تا جهان شمولی این پیمان در اسرع وقت محقق شود.

مطابق ماده ۱۳، از کشورها می‌خواهد قوانین ملی سخت‌گیرانه‌تری برای صادرات کالاهای حساس و فناوری‌های مرتبط با چرخه سوخت هسته‌ای تصویب کنند.

مطابق ماده ۱۶، کشورها را تشویق می‌کند که با آژانس بین‌المللی انرژی اتمی همکاری لازم را داشته باشند.

مطابق ماده ۲۷، مصرأً از تمامی کشورها می‌خواهد که اقدامات ملی مناسب را بر اساس اختیارات و قوانین و مقررات ملی خود و متناسب با قوانین بین‌المللی در جهت پیشگیری از تأمین بودجه و ارسال محموله‌های مرتبط با گسترش تسلیحات هسته‌ای و تقویت قوانین بازرسی صادرات، انجام دهند.

نهایتاً، مطابق ماده ۲۸، می‌خواهد که تابعان غیردولتی، جهت انجام اقدامات ضروری برای تضمین حفظ صلح و امنیت جهانی همکاری کنند.^{۵۳}

۶-۶. قطعنامه ۱۹۲۹ شورای امنیت - ۹ ژوئن ۲۰۱۰

شورای امنیت با یادآوری بیانیه ریاست شورا به شماره S/PRST/2006/15^{۵۴} و یادآوری و تأیید مفاد قطعنامه‌های پیشین و گزارش‌های دبیرکل آژانس، ضمن اشاره به نقض تعهدات و وظایف ایران در زمینه تعلیق تمامی فعالیت‌های مرتبط با غنی‌سازی، احداث تأسیسات در قم و اینکه ایران تا سپتامبر سال ۲۰۰۹ به آژانس، اطلاعی در این خصوص نداده است و به ترتیبات مندرج در موافقت‌نامه پادمان عمل نکرده است، با اشاره به رهنمود نیروی ضربت اقدامات مالی برای کمک به کشورها در اجرای تعهدات مالی‌شان تحت قطعنامه‌های ۱۷۳۷ و ۱۸۰۳، لزوم هوشیاری در زمینه تعاملات با بانک‌های ایرانی از جمله بانک مرکزی ایران (به دلیل کمک به توسعه فعالیت‌های هسته‌ای حساس مرتبط با گسترش یا توسعه سامانه‌های حمل تسلیحات هسته‌ای) و ضرورت اعمال تدابیر محدودکننده در این ارتباط را اعلام کرده و خواستار شده است. مضافاً، به اعمال محدودیت در خصوص تأمین بودجه، از طریق بخش انرژی برای فعالیت‌های هسته‌ای حساس نیز اشاره دارد. شورا در این سند با اشاره به تجهیزات فراوری شیمیایی و مواد لازم برای صنعت پتروشیمی و اینکه این تجهیزات و اقلام می‌تواند برای برخی فعالیت‌های حساس هسته‌ای مرتبط با

53. S/RES/1887 (2009), United Nation, Resolution 1887 Adopted by the Security Council at its 6191st meeting, on 24 September 2009.

54. S/PRST/2006/15, United Nation Security Council, Statement by the President of the Security Council, 29 March 2006.

چرخه سوخت، مشترکاً استفاده شود، بر اساس ماده ۴۱ فصل ۷ منشور سازمان ملل به شرح ذیل اقدام می‌کند:

مطابق ماده ۷، شورا تصمیم می‌گیرد که تمامی کشورها باید انجام سرمایه‌گذاری در مواردی را که تحت اختیار ایران و مواردی که در ایران یا در حوزه اختیار ایران قرار می‌گیرد، یا توسط اشخاص یا عناصری که به نفع ایران یا به دستور آن عمل می‌کنند، یا توسط عناصری که تحت مالکیت یا کنترل آن‌ها قرار دارند در ارتباط با تجهیزات مرتبط با فعالیت‌های هسته‌ای منع کنند. (برخی از این تجهیزات در صنعت پتروشیمی استفاده می‌شود).

مطابق ماده ۸، تصمیم می‌گیرد که همه کشورها باید از تأمین، فروش یا انتقال مستقیم یا غیرمستقیم (آنچه متعاقباً فراهم می‌آید) از طریق قلمروشان یا به وسیله اتباع‌شان یا با استفاده از کشتی‌ها یا هواپیماهای حامل پرچم‌شان یا برای استفاده در ایران یا به نفع ایران، چه منشأ آن در قلمروشان باشد و چه نباشد، جلوگیری کنند. این ممنوعیت‌ها همچنین در ارتباط با قطعات یدکی و اقلامی که شورای امنیت یا کمیته تحریم، تعیین می‌کند نیز اعمال می‌شود. شورا علاوه بر آن تصمیم می‌گیرد که همه کشورها باید اقدامات احتیاطی و محدودیت‌های لازم را در ارائه آموزش فنی، خدمات یا منابع مالی، راهنمایی، سایر خدمات یا کمک‌های مرتبط با تأمین، فروش، انتقال و تولید، اعمال کنند.

شورا مطابق ماده ۱۴، از کلیه کشورها می‌خواهد که مطابق با اختیارات حقوقی، قانونی ملی و قانونگذاری‌شان و همچنین مطابق با حقوق بین‌الملل، به‌ویژه حقوق دریاها و توافقات بین‌المللی هواپیمایی غیرنظامی، در قلمروشان از جمله در بندرگاه‌ها و فرودگاه‌ها، از محموله‌هایی که به ایران ارسال یا از ایران خارج می‌شود، بازرسی کنند، مشروط بر اینکه کشور مربوط، دلایل منطقی بر این حقیقت داشته باشد که محموله شامل اقلامی است که تأمین، فروش، انتقال یا صادرات آن، تحت قطعنامه‌های ۱۷۳۷، ۱۷۴۷، ۱۸۰۳ یا این قطعنامه ممنوع شده است.

مطابق ماده ۱۵ نیز کشورها می‌توانند طبق قوانین بین‌المللی به‌ویژه حقوق دریاها، با اجازه کشور صاحب پرچم، خواستار بازرسی کشتی در دریای آزاد شوند.

شورا مطابق ماده ۱۶، ضمن درخواست همکاری از تمامی کشورها، در ارتباط با اقلام مذکور، اجازه تصرف نیز داده است.

مطابق ماده ۱۸، شورا تصمیم می‌گیرد که تمامی کشورها باید تأمین خدمات سوخت‌گیری یا ارائه دیگر خدمات به کشتی‌های تحت مالکیت یا قرارداد ایران، از جمله کشتی‌های اجاره‌ای ایران، توسط اتباع‌شان یا از قلمروشان را ممنوع کنند. البته اعمال این ممنوعیت‌ها، مشروط بر وجود اطلاعات و دلایل منطقی در ارتباط با اقلام ممنوعه اعلام شده است (لازم به ذکر است طبق سند، ارائه خدمات برای مقاصد بشردوستانه، مستثنا اعلام شده است). البته شورای امنیت تأکید

دارد که این پاراگراف، تأثیری بر فعالیتهای قانونی اقتصادی ندارد.

شورا مطابق ماده ۲۰، از تمامی کشورهای عضو می‌خواهد که هرگونه اطلاعات موجود را درباره نقل و انتقالات محموله‌ها توسط کشتی‌های تحت مالکیت یا فعالیت خطوط کشتی‌رانی جمهوری اسلامی ایران و سایر شرکت‌هایی که ممکن است با هدف اجتناب از تحریم‌ها یا نقض شروط مرتبط به قطعنامه‌های ۱۷۳۷، ۱۷۴۷، ۱۸۰۳ یا قطعنامه فعلی توسط آن‌ها استخدام شده باشند، به کمیته ارائه کنند. این درخواست، تغییر نام یا ثبت مجدد هواپیماها، کشتی‌ها یا ناوها را نیز شامل می‌شود. مضافاً از کمیته می‌خواهد که این اطلاعات را به‌صورت گسترده در دسترس قرار دهد.

مطابق ماده ۲۱ نیز از تمامی کشورها می‌خواهد از ارائه خدمات مالی ازجمله بیمه یا بیمه اتکایی یا انتقال هرگونه دارایی یا منابع مالی از طریق توابع آن‌ها یا از قلمروشان یا از طریق توابع یا سازمان‌هایی که تحت قوانین‌شان سازماندهی شده‌اند (ازجمله شعبه‌های خارج از کشور) یا اشخاص یا مؤسسات مالی موجود در قلمروشان، ممانعت کنند. البته شورا این ممانعت را مشروط بر اینکه اطلاعات موجود بیانگر این حقیقت باشد که خدمات، دارایی‌ها یا این منابع می‌تواند به فعالیتهای حساس هسته‌ای ایران در زمینه اشاعه یا توسعه سامانه‌های حمل تسلیحات هسته‌ای کمک کنند، ضروری اعلام کرده است. مطابق ماده ۲۲ نیز از تمامی کشورها اعمال تدابیر احتیاطی در ارتباط با اشخاص حقیقی و حقوقی، تحت حوزه اختیارشان را در خصوص تجارت با عناصر وابسته به ایران یا تحت حوزه اختیار ایران و خطوط کشتی‌رانی جمهوری اسلامی ایران و هرگونه فرد یا نهادی که از سوی آن‌ها یا به دستور و تحت مالکیت یا کنترل ایران قرار دارند درخواست کرده است. (البته این امر را مشروط بر اینکه اطلاعاتی وجود داشته باشد مبنی بر اینکه این روابط تجاری می‌تواند به فعالیتهای حساس هسته‌ای ایران در زمینه اشاعه یا توسعه سامانه‌های حمل تسلیحات هسته‌ای یا نقض قطعنامه‌های ۱۷۳۷، ۱۷۴۷، ۱۸۰۳ یا قطعنامه فعلی کمک کند، ضروری اعلام کرده است).

شورا مطابق ماده ۲۳، از تمامی کشورها، اعمال اقدامات مناسب جهت جلوگیری از افتتاح شعب، توابع یا دفاتر نمایندگی جدید بانک‌های ایرانی در قلمروشان را خواستار می‌شود. درمقابل نیز بانک‌های ایرانی را از گشودن شرکت‌های سهامی مشترک، مالکیت، برقراری یا حفظ روابط با بانک‌های تحت حوزه اختیار کشورهای عضو، منع نموده است تا بدین طریق، ارائه خدمات مالی بانک‌ها و مؤسسات مالی، با ممانعت همراه شود. (البته مشروط بر اینکه اطلاعاتی وجود داشته باشد مبنی بر اینکه چنین فعالیتهایی می‌تواند به فعالیتهای حساس هسته‌ای ایران در زمینه اشاعه یا توسعه سامانه‌های حمل تسلیحات هسته‌ای کمک کند).

شورا مطابق با ماده ۳۵، بر اهمیت اتخاذ تدابیر ضروری از جانب همه کشورها ازجمله ایران برای اطمینان از این امر تأکید دارد که نباید به درخواست دولت ایران یا هر شخص و شرکتی در

آثار حقوقی تحریم‌های بین‌المللی هوشمند در چارچوب قطعنامه‌های شورای امنیت ... ❖ ۱۷۹

ایران یا اشخاص و شرکت‌های نامبرده به‌موجب قطعنامه ۱۷۳۷ و قطعنامه‌های مربوطه یا هر شخصی از افراد حقوقی و حقیقی که از طریق یا به نفع یا از سوی چنین اشخاص و شرکت‌هایی ادعای خسارتی کرده‌اند، در رابطه با هر قرارداد یا معامله دیگری که انجام آن به دلیل اقدامات اعمال‌شده به‌وسیله قطعنامه فعلی، قطعنامه‌های ۱۷۳۷، ۱۷۴۷ و ۱۸۰۳ منع شده است، هیچ ادعای خسارتی صورت پذیرد.^{۵۵}

۷-۶. قطعنامه ۱۹۸۴ شورای امنیت - ۹ ژوئن ۲۰۱۱ و قطعنامه ۲۰۴۹ - ۷

ژوئن ۲۰۱۲

شورای امنیت با یادآوری و تأکید مجدد مفاد مندرج در قطعنامه‌های پیشین، به‌ویژه بند ۲۹ قطعنامه ۱۹۲۹ (۲۰۱۰) بر اساس ماده ۴۱ فصل ۷ منشور ملل متحد، در بند ۴ قطعنامه ۱۹۸۴ و بند ۵ قطعنامه ۲۰۴۹، مصرانه از تمامی کشورها، نهادها یا ارکان‌های مربوط به سازمان ملل متحد و دیگر اعضای ذی‌نفع، همکاری کامل با کمیته تأسیس‌شده به‌موجب قطعنامه ۱۷۳۷ (۲۰۰۶) و هیئت کارشناسان به‌ویژه فراهم‌آوردن هرگونه اطلاعات در ارتباط با اجرای اقدامات اعمال‌شده از سوی آن‌ها به‌موجب قطعنامه‌های ۱۷۳۷ (۲۰۰۶)، ۱۷۴۷ (۲۰۰۷)، ۱۸۰۳ (۲۰۰۸) و ۱۹۲۹ (۲۰۱۰) را درخواست می‌کند.^{۵۶، ۵۷}

در نتیجه، بررسی مستقیم اسناد شورای امنیت بر اساس سیر تاریخی از ژانویه ۲۰۰۶ تا ژوئن ۲۰۱۴ نشان داده است که عملاً تمامی بخش‌های تدارکات در صنعت نفت، تحت‌الشعاع قرار گرفته است. لذا از آنجایی که تدارکات با قراردادهای قانونی و عرف‌های کاری همراه است در ذیل به آثار حقوقی تحریم‌های هوشمند شورای امنیت بر قراردادهای تدارکات پرداخته می‌شود. لازم به ذکر است، منظور از «آثار حقوقی»، وضعیت حقوقی‌ای است که بر اساس ابزارهای حقوقی مندرج در قطعنامه‌ها، بر قراردادهای تدارکات در مراحل اجرا و انعقاد، تأثیرگذار بوده است. به عبارت دیگر، مفهوم حقوق، مقوله عامی است که ذات اجرای قراردادها تا فروضاتی نظیر هاردشیپ و فورس‌ماژور را دربرمی‌گیرد. ضمناً آثار حقوقی تحریم‌ها بر قرارداد تدارکات و قراردادهای وابسته به این فرایند، نظیر اعتبار اسنادی، بیمه و بازرسی و حمل‌ونقل نیز بررسی می‌شود.

55. S/RES/1929 (2010), United Nation, Resolution 1929 Adopted by the Security Council at its 6335th Meeting, on 9 June 2010.

56. S/RES/1984 (2011), United Nation, Resolution 1984 Adopted by the Security Council at its 6552th Meeting, on 9 June 2011.

57. S/RES/2049 (2012), United Nation, Resolution 2049 Adopted by the Security Council at its 6781st Meeting, on 7 June 2012.

۷. تبیین آثار حقوقی تحریم‌های بین‌المللی بر تدارکات در صنعت نفت ایران

تحریم به هدف مجازات و با ایجاد توافقنامه قانونی یا حقوقی برای تحمیل تحریم یا از طریق آیین‌نامه‌ها، قوانین، دستورالعمل‌ها و مجازات‌های تعیین‌شده مطابق با اسناد تحریم، توسط وضع‌کننده تحریم بر کشور هدف اعمال می‌شود.

از میان انواع تحریم‌های بین‌المللی، تحریم‌های بین‌المللی اقتصادی، بر اساس نوع تأثیرات، دارای کارآمدترین آثار حقوقی بر تدارکات در صنعت نفت ایران بوده است.

تحریم‌های اقتصادی، عملاً نوعی به‌کارگیری ابزارهای حقوقی برای منافع سیاسی در حوزه اقتصاد است که اعمال‌کنندگان تحریم با پوشش‌های حقوقی از طریق همکاری کشورها و نهادهای بین‌المللی در پی بهره‌گیری‌های سیاسی و اجتماعی از طریق ایجاد فشار اقتصادی بر کشور هدف، از آن استفاده می‌کنند. به‌واقع، عبارت «تحریم‌های اقتصادی» به معنای اقدامات غیرنظامی است که بر انتقال کالا، خدمات یا سرمایه به یک کشور خاص، تأثیر نامطلوبی می‌گذارد و هدف از برقراری آن، تنبیه یا مجازات یا وادار ساختن آن کشور به تطبیق خود با اهداف سیاسی دولت تحریم‌کننده است.

تحریم‌های اقتصادی در عرف بین‌الملل نیز به هر قیدی اطلاق می‌شود که توسط کشور فرستنده بر تجارت و سرمایه‌گذاری بین‌المللی کشور هدف، در راستای وادار سازی به همسویی با اهداف سیاسی کشور وضع‌کننده تحریم، اعمال می‌شود.

در ارتباط با آثار حقوقی تحریم‌های بین‌المللی، این نکته شایان ذکر است که تحریم‌های تجاری از منظر آثار حقوقی، شامل محدودیت‌هایی است که دولت‌های ملی بر تجارت بین‌الملل اعمال می‌کنند. این‌گونه محدودیت‌های تجاری، عملاً اهداف تعریف‌شده سیاست تجاری یک دولت است درحالی‌که تحریم اقتصادی، ابزاری برای نیل به اهداف سیاست خارجی است. به‌طور کلی، آنچه تمایز میان تحریم تجاری و اقتصادی را نمایان می‌سازد، وجود منافع اقتصادی برای کشور محدودکننده تجاری و وجود منافع سیاسی برای کشور تحریم‌کننده اقتصادی است، هرچند در این حالت، کشور تحریم‌کننده نیز از منظر اقتصادی متضرر شود.^{۵۸}

۸. آثار عملی تحریم‌های بین‌المللی هوشمند بر تدارکات در صنعت نفت ایران

بررسی اسناد تحریم‌های شورای امنیت سازمان ملل متحد از ۲۰۰۶ تا ژوئن ۲۰۱۴ نشان داده است که تدارکات به دلیل پیچیدگی و جهانی بودن این فرایند، عملاً متأثر از تمامی تدابیر محدودکننده ناشی از اعمال تحریم‌های بین‌المللی شده است. به‌واقع، اعمال تحریم‌ها ابتدا با

۵۸. اختری، مهدی؛ «تحریم در عرف بین‌الملل»، صص ۲-۳، مرکز مدافعان حقوق بشر، به نشانی: <http://bashariat.org/fa>

هدف ممنوعیت بر تأمین، عرضه و فروش تجهیزات هسته‌ای، ممنوعیت کالاها و تجهیزات و فناوری‌های با کارکرد دوگانه و سپس محدودیت‌های صادرات، واردات، محدودیت‌های مالی و اعتباری در ارتباط با تشکیلات اقتصادی و مناسبات تجاری، حمل‌ونقل، انتقال دانش فنی و آموزش، تردد و توقیف وجوه و منابع مالی و اقتصادی همراه بوده است.

تحریم‌های تجاری نیز با تعریف قیدها و محدودیت‌های تجاری از طریق ممنوعیت‌های صادرات، واردات و تأثیرگذاری بر کالاهای مهم و راهبردی در صنعت نفت، منجر به افزایش هزینه و انحراف تجاری شده است. این در حالی است که از منظر اصول تجارت بین‌الملل، هرگونه تحریم، به‌مثابه دخالت دستوری در تجارت آزاد است و موجب «تحریم تجاری» می‌شود.^{۵۹}

در ارتباط با تحریم‌های مالی نیز با اعمال تدابیر محدودکننده، انجام معاملات مالی و اعتباری، نقل و انتقال وجوه و محدودیت و ممنوعیت سرمایه‌گذاری مؤسسات مالی، اعتباری و اشخاص حقیقی و حقوقی، هرگونه رابطه مالی و مساعدت‌های مالی و فنی را بر هم زده و عملاً تأمین منابع مالی به‌صورت رسمی از سوی مؤسسات و نهادهای مالی و اعتباری بین‌المللی را قطع یا با تأخیر و تعویق همراه کرده است؛ به این شکل که موجب لغو کمک‌های فنی، مالی و اعتباری به‌صورت رسمی و دولتی شده است. مضافاً، توقیف وجوه و مسدودسازی منابع مالی و اعتباری، منجر به توقف جریان تأمین منابع مالی و اعتباری برای کشور و عملاً مانع از انجام فعالیت‌های تجاری توسط کشور شده است. لذا اعمال تحریم‌های مالی، از جهت آنکه اصلی‌ترین مخاطب‌ها در سطح دولت‌ها و سازمان‌های مالی و اعتباری دولتی هستند، توانسته بیشترین کارایی را برای کشور اعمال‌کننده تحریم، داشته باشد.^{۶۰}

در نتیجه، تحریم‌های اعمال‌شده بر بخش‌های صنعت انرژی، تجارت خارجی و بانکداری، تمامی ارکان مدیریت تدارکات (مدیریت قرارداد) را تحت‌الشعاع قرار داده است.^{۶۱} مضافاً اینکه تحریم‌ها به دلیل ممنوعیت مشارکت و سرمایه‌گذاری شرکت‌های بین‌المللی نفتی با ایران، برای سوآپ نفت یا عبور نفت از لوله‌های نفتی ایران نیز خسارات قابل‌توجهی به همراه داشته است.^{۶۲}

۵۹. فلسفی، صالحه؛ اثر تحریم بر اجرای قراردادهای تجاری بین‌المللی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق بین‌الملل، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکز، ۱۳۹۱، ص ۲۲.

۶۰. جهت مشاهده فهرست کامل موضوعی تدابیر محدودکننده شورای اتحادیه اروپا بر تدارکات صنعت نفت تا تاریخ ۱۹ ژانویه ۲۰۱۴، ن.ک: سند برگه اطلاعات تفصیلی اتحادیه اروپا:

(Factsheet, The European Union and Iran, Brussels, 9 January 2013).

۶۱. برای مطالعه بیشتر در ارتباط با مفاهیم حقوقی «اتحادیه گمرکی»، «آثار حقوقی اتحادیه گمرکی»، «اجازه خروج کالا از گمرک»، «قلمرو گمرکی»، «اسناد حمل»، «اعتبار اسنادی»، «بیمه»، «گواهی مبدأ»، «ضبط اموال» و «حمل‌کنندگان کالا»، ن.ک: احمدی، عبدا...؛ *دانشنامه حقوقی امور گمرکی*، میزان، ۱۳۸۴.

۶۲. محسنی، رضا و کاظم یآوری؛ «آثار تحریم‌های تجاری و مالی بر اقتصاد ایران»، *فصلنامه مرکز پژوهش‌های مجلس*، سال ۱۶، شماره ۶۱، ۱۳۸۸، صص ۱۲-۷.

۹. ریسک‌ها و چالش‌های ناشی از تحریم‌های بین‌المللی هوشمند بر تدارکات در پروژه‌های صنعت نفت ایران

اساساً، افزایش قیمت‌ها و نامعین‌بودن روند تغییرات، تأمین تجهیزات اصلی مورد نیاز در پروژه‌های صنعت نفت را با چالش‌های جدی و جدیدی همراه نموده است. عواملی نظیر رشد بالای هزینه‌های پیش‌بینی‌نشده در بخش تأمین‌کنندگان کالا، کاهش مدت زمان اعتبار قیمت کالاها و تجهیزات و افزایش قیمت فلزات پایه و ماده خام فلزات، مشکلات متعددی را در بخش تدارکات به وجود آورده است، به‌گونه‌ای که بررسی نسبت‌های وزنی عوامل تشکیل‌دهنده در بخش تأمین کالا و خرید تجهیزات (تدارکات/P)^{۶۳} در پروژه‌های EPC^{۶۴} و تأثیر رشد قیمت‌های هرکدام از عوامل، بیانگر افزایش در حدود ۸۰ الی ۹۰ درصد هزینه در بخش تدارکات پروژه‌ها است. (این در حالی است که وزن بخش تدارکات در قراردادهای EPC صنعت نفت به‌طور متوسط، حدود ۶۰٪ است.) با افزایش هزینه دستمزدها نیز که عمده هزینه‌ها در بخش CE^{۶۵} (۴۰ درصد وزن کل قرارداد) را شامل می‌شوند، می‌توان نتیجه گرفت که هزینه پروژه‌های EPC به‌شدت افزایش یافته است.^{۶۶}

۱۰. آثار حقوقی تحریم‌های بین‌المللی هوشمند مالی بر اجرای قراردادهای وابسته به اعتبارات اسنادی

آثار حقوقی تحریم‌های شورای امنیت سازمان ملل متحد، به‌واسطه الزام‌آوری بر کشورها و اعضای جامعه بین‌الملل، راهکارهای مقابله با تحریم‌ها را محدود و گاه، ناممکن ساخته است. تحریم‌های مالی به دلیل گستردگی و نقش پراهمیت بانک‌ها، در کنار عدم قبول گشایش اعتبارات، اعتبارنامه و تضامین بانکی از سوی بانک‌های ایرانی یا به نام دولت و اشخاص حقیقی و حقوقی ایرانی، مخاطرات فراوانی را در ارتباط با ارسال کالا و تجهیزات (به دلیل عدم امکان معامله اسناد و پرداخت وجه) ایجاد کرده است؛ به این ترتیب که کلیه کالاهای مهم سرمایه‌ای موضوع قراردادهای اعتبارات اسنادی، بلا تکلیف و عملاً ارسال کالاها و تجهیزات، به دلیل عدم یافتن بانک‌های جایگزین و عدم امکان ارسال کالا به دلیل محدودیت‌های شدید در ارتباط با صادرات، متعذر و ناممکن شده است.

63. Procurement

64. Engineering Procurement Construction

65. Construction Engineering

۶۶. آقالو، زهرا و احد نظری؛ «بررسی تحلیل تأثیر افزایش قیمت‌های نامتعارف هزینه در قراردادهای EPC از نوع قیمت مقطوع و ارائه راهکار (صنایع نفت، گاز و پتروشیمی)»، مجموعه مقالات پنجمین کنفرانس بین‌المللی مدیریت پروژه، ۱۳۸۸، صص ۹-۱۰.

نتیجتاً، عدم امکان اجرای قراردادهای تدارکات، بسته به شرایط ایجادشده، به صورت سخت، پرهزینه، نامتعادل و غیرممکن، وضعیت‌های حقوقی متفاوتی اعم از فروضات هاردشیپ و فورس‌ماژور را به وجود آورده است. البته با عنایت به ساده‌نبودن تعیین وضعیت و تشخیص وضعیت‌های فورس‌ماژور یا هاردشیپ (هر قرارداد باید مورد تحلیل محتوایی جداگانه قرار گیرد) به نظر می‌رسد، مراجعه به داوری‌های بین‌المللی در این ارتباط از اهمیت شایانی برخوردار است.^{۶۷} در همین راستا، بررسی‌ها نشان داده است که شرکت‌های خارجی، عمدتاً به نظریه فورس‌ماژور در قراردادها استناد کرده‌اند. لازم به ذکر است، ماده ۱۷ در مقررات متحدالشکل اعتبارات اسنادی نیز به فورس‌ماژور اشاره دارد. طبق این ماده، بانک‌ها هیچ‌گونه تعهد یا مسئولیتی نسبت به عواقب قطع فعالیت آن‌ها به علت فورس‌ماژور یا هر علت دیگری که خارج از کنترل آن‌ها باشد، بر عهده نمی‌گیرند.

بانک‌ها پس از شروع فعالیت مجدد، هیچ‌گونه مسئولیتی نسبت به پرداخت، تعهد پرداخت مدت‌دار، قبولی برات یا معامله تحت اعتباراتی که سررسید آن‌ها در طول توقف فعالیت، منقضی شده، بر عهده نخواهند گرفت مگر اینکه مشخصاً مجاز شده باشند.^{۶۸} اتاق بازرگانی بین‌المللی نیز در نشریه شماره ۴۲۱، شروط فورس‌ماژور و هاردشیپ را به‌عنوان متن پیشنهادی برای درج در قراردادها تنظیم کرده است.^{۶۹} لذا با بررسی هر مورد قراردادی در صورت امکان در راستای رعایت اصل لزوم^{۷۰} و ثبات معاملات، اصول انصاف و عدالت در صورت امکان، تعدیل قرارداد جهت جلوگیری از ضرر ناروا، ارجح بر سایر روش‌ها به نظر می‌رسد. در این شرایط، تعدیل قرارداد، متناسب با وضعیت جدید و شرایط فعلی صورت می‌پذیرد. البته بررسی آثار تحریم‌ها نشان داده است که عملاً از ۱۵ آوریل ۲۰۱۳، امکان تعدیل در قراردادهای تدارکات، تقریباً غیرممکن به نظر می‌رسد.

۱۱. آثار حقوقی تحریم‌های بین‌المللی هوشمند تجاری بر اجرای قراردادهای وابسته به اعتبارات اسنادی

تحریم‌های تجاری با هدف افزایش هزینه‌های تجاری و محدودیت در صادرات و واردات، همراه است. ایجاد محدودیت در صادرات کالاها و تجهیزات کلیدی در کشور در ارتباط با اعمال

۶۷. برای مطالعه بیشتر در ارتباط با داوری، ن.ک: *گزیده قوانین و مقررات مرتبط با قراردادهای خارجی* (همراه با متون انگلیسی قوانین)، تهیه و تدوین امور حقوقی شرکت ملی نفت ایران، نوای مهتاب، ناشر همکار: شرکت ملی نفت ایران، ۱۳۹۰، ص ۲۶۰.

۶۸. علیزاده، مسعود؛ *گام به گام با اعتبارات اسنادی*، چاپ دوم، سخن‌گستر، ۱۳۸۵، ص ۲۲۵.

۶۹. برای مطالعه بیشتر، ن.ک:

(International Chamber of Commerce, *Force Majeure and Hardship Provisions*, Paris, 1986, No. 421, p. 20).

۷۰. برای مطالعه بیشتر در ارتباط با اصل لزوم در آثار قراردادهای، ن.ک: ناصر کاتوزیان؛ *قواعد عمومی قراردادهای*، جلد سوم، چاپ پنجم، شرکت سهامی انتشار، ۱۳۸۷، صص ۲۱۸-۲۱۷.

تحریم‌های هدفمند، نظیر تحریم کالاها و تجهیزات با کاربرد دوگانه و کالاهای صنایع نفت، گاز و پتروشیمی، از طریق ممانعت‌های صادرات و واردات، نظیر ضرورت دریافت مجوز، عدم ارائه اعتبار صادراتی، عدم امکان ارائه اسناد مهم در ارتباط با اجرای قرارداد اعتبار اسنادی و تحویل اسناد حمل (سند حمل، بارنامه، سند بیمه^{۷۱} دریایی و صورت‌حساب) که از اجزای مهم در قراردادهای اعتبارات اسنادی است و ممنوعیت ارائه کالاها و تجهیزات، از مصادیق تحریم‌های تجاری علیه ایران است. از جمله آثار این تحریم‌ها، بر قراردادهای حمل‌ونقل است. بازرسی محموله‌های حمل‌شده به ایران توسط کشتی یا هواپیما، به‌موجب درخواست از کشورها بر مبنای اختیارات ملی و مقررات کشورها و قوانین بین‌الملل، به‌ویژه حقوق دریایی و توافقات بین‌المللی در قلمرو کشورها، از جمله در بندرها و فرودگاه‌ها و حتی توقیف اقلامی که مشمول تدابیر محدودکننده واقع شده‌اند از سوی کشورها، از مواردی است که در ذیل تدابیر محدودکننده تجاری بر کشور اعمال شده است.^{۷۲} لذا انجام این بازرسی‌ها، افزایش قیمت کالاهای وارداتی، از میان بردن تعادل قراردادی و نتیجتاً افزایش هزینه‌های قراردادی را به‌همراه داشته است. در این ارتباط با بررسی شرایط قرارداد و اوضاع‌واحوال حاکم بر قرارداد، در صورت افزایش هزینه اجرای قرارداد و برهم‌خوردن توازن قرارداد، نظریه هاردشیپ و در صورت غیرممکن شدن اجرای قرارداد، نظریه فورس‌ماژور می‌تواند بر قرارداد تدارکات حاکم باشد.

۱۲. آثار حقوقی تحریم‌های بین‌المللی هوشمند بر قراردادهای تدارکات در صنعت نفت

آثار حقوقی تحریم‌های بین‌المللی هوشمند بر قراردادهای تدارکات در صنعت نفت، از دو منظر، یکی آثار تحریم در اجرای قراردادهای تدارکات و دیگری آثار تحریم بر انعقاد قراردادهای تدارکات، قابل بررسی است.

۱۲-۱. در اجرای قراردادها

آثار حقوقی تحریم‌های بین‌المللی هوشمند بر اجرای قراردادهای تدارکات در صنعت نفت، عمدتاً

۷۱. برای مطالعه بیشتر در ارتباط با نظام بیمه در صنعت نفت، ن.ک:

Peng, D., *Insurance and Legal Issues in the Oil Industry (International Energy and Resources Law and Policy)*, 1993 and Lowry, J., and Rawlings, Ph., *Insurance Law: Doctrines and Principles*, 2005.

۷۲. برای مطالعه بیشتر در ارتباط با آثار تحریم‌های هوشمند بر صنعت کشتی‌رانی و تجارت بین‌الملل در حوزه خلیج فارس و دریای عمان، ن.ک:

Baghaie Barzabadi, A., & Alekajbaf, H., and Firoozmand, M. R., "Legal Implications of European Union Sanctions on Maritime Shipping and Commerce in Iranian Waters of the Persian Gulf and Oman Sea", *Journal of the Persian Gulf (J.P.G.) (Marine Science)* / vol. 4/N0.14/December 2013/8/61-68.

این نتایج را داشته است:

- تأثیر در افزایش زمان اجرای قرارداد؛
 - تأثیر در افزایش هزینه قرارداد؛
 - کاهش کیفیت و کمیت در ارتباط با موضوع قرارداد؛
 - عدم تحقق و دستیابی به اهداف قرارداد.
- بر همین اساس، در هنگام عدم تحقق اهداف قرارداد در ابتدا (البته در صورت امکان)، با مدیریت ریسک در قرارداد، امکان دستیابی به اهداف قرارداد محقق می‌شود و در غیر این صورت، قرارداد، خاتمه یافته یا فسخ می‌شود.

۱۲-۲. در انعقاد قراردادها

مطابق ماده ۱۹۰ قانون مدنی، اساس صحت هر معامله، رعایت شرایط قصد و رضای طرفین قرارداد، اهلیت طرفین قرارداد، موضوع معین مورد معامله در قرارداد و مشروعیت جهت معامله است. لذا عدم رعایت قواعد ماهوی و شکلی، صحت رضایت را از بین می‌برد و نظریه عیب رضایت در قرارداد را مطرح می‌کند.^{۷۳}

با توجه به تعریف عقد، آنچه برای ایجاد اثر حقوقی الزامی است، اعلام اراده طرفین به یکدیگر و اراده موافق طرفین است. لذا برای انعقاد هر عقد، وجود قصد و رضا، اعلام و بیان اراده، توافق و سلامت اراده، الزامی است. در نتیجه، چنانچه اعمال تدابیر محدودکننده بر روی قصد طرفین در انعقاد قرارداد اثر گذارد، در صورتی که یکی از موارد بالا در انعقاد عقد، مفقود شود، عقد به درستی منعقد نمی‌شود. به عنوان مثال، در ارتباط با تحریم، تباری طرفین معامله، جهت تغییر عنوان معامله به دلیل عدم قرارگیری معامله در شمول تحریم، منجر به ایجاد عقد تبدیلی می‌شود.^{۷۴} همین امر در ارتباط با دورزدن تحریم‌ها در عنوان قراردادی که در ارتباط با خرید و فروش است به گونه‌ای که مشمول تحریم نشود یا انجام عقد با واسطه به گونه‌ای که شخص حقوقی به نام شخص حقیقی که مشمول تدابیر محدودکننده قرار گرفته است به نمایندگی از او معامله کند، باعث می‌شود که عقد صحیحی منعقد نشود. لذا اگر معامله به طور صحیح منعقد نشود، قابل ابطال است. در ارتباط با اهلیت طرفین معامله (اهلیت جهت انعقاد و اجرای قرارداد)، موضوع مورد معامله (مالیت و منفعت عقلایی) مشروعیت مورد و جهت معامله نیز، این امر صادق

۷۳. برای مطالعه بیشتر در ارتباط با رعایت قواعد ماهوی و شکلی جهت اعتبار قراردادهای بین‌المللی، ن.ک: سیدباقر میرعباسی؛ حقوق بین‌الملل عمومی، میزان، ۱۳۸۹، جلد اول، صص ۸۸-۸۳.

۷۴. قاسم‌زاده، سیدمرتضی؛ اصول قراردادهای و تعهدات، چاپ یازدهم، دادگستر، ۱۳۸۸، صص ۱۲۴-۷۱.

است. بر همین اساس، تحریم‌های بین‌المللی با تأثیر بر موضوع تعهد (به دلیل ایجاد محدودیت صادرات و واردات و ممنوعیت در عرضه و فروش کالاها و تجهیزات دوگانه یا انتقال و عرضه این تجهیزات) و جهت معامله (به دلیل ایجاد ممانعت قانونی) وضعیت مشروع را به نامشروع مبدل می‌سازد^{۷۵} که انگیزه و هدف نامشروع در صورتی که میان طرفین، مشترک یا هر دو از آن آگاه باشند، عقد را باطل می‌کند. در صورت شمول تحریم در فرض فورس‌ماژور، توجه به این نکته الزامی است که اصولاً، این نظریه به مرحله اجرا بازمی‌گردد و در نقطه انعقاد، تأثیری ندارد. به عبارتی، اثر فورس‌ماژور در انجام تعهدات است و تأثیر آن بر قصد و رضا منتفی است مگر کشف شود که در زمان انعقاد قرارداد، قصد و رضای طرفین، معیوب بوده که در این صورت، توجه به ارکان صحت قرارداد نیز مطرح می‌شود.

مطابق ماده ۲۴۰ قانون مدنی، اگر بعد از عقد، انجام شرط ممتنع شود یا معلوم شود که حین عقد، ممتنع بوده است، طرفی که شرط به نفع او شده است اختیار فسخ معامله را داشته، مگر اینکه امتناع، مستند به فعل مشروطه باشد. مطابق این ماده، امکان حق فسخ معامله به دلیل جبران ضرر ناروا وجود دارد. البته قید «مگر اینکه امتناع، مستند به فعل مشروع له باشد»، برای استثنا در مواردی است که امتناع، از عمد یا بی‌احتیاطی زیان‌دیده ناشی شود. لذا تحریم در فرض وجود فورس‌ماژور، به آثار قرارداد، لطمه وارد می‌کند و موجب بطلان، فسخ یا انفساخ قرارداد می‌شود. فسخ می‌تواند موقت (نظیر تعلیق قرارداد به دلیل وجود فورس‌ماژور) یا دائمی باشد که موجب انفساخ قرارداد می‌شود و آثار انفساخ، بسیار مشابه با تعذر اجرای قرارداد یا عدم امکان اجرای قرارداد است.

۱۳. وضعیت حقوقی قراردادهای بین‌المللی تدارکات در شرایط تحریم‌های بین‌المللی هوشمند

اثر حقوقی را می‌توان در سه حالت ایجاد، انتقال و سقوط و زوال، تبیین کرد. منظور از وضعیت حقوقی، حکم وضعی است که به موجب قانون برای عقد یا تعهدی در نظر گرفته می‌شود. این وضعیت‌ها عموماً عبارت از صحت، نفوذ، بطلان، جواز و لزوم است. مطابق ماده ۲۲۳ قانون مدنی، «هر معامله که واقع شده باشد، محمول بر صحت است مگر اینکه فساد آن معلوم شود». این اصل که به اصل صحت معروف است، حکمی است که در موارد تردید در وضعیت حقوقی عقد، به حکم قانون بر آن ثابت می‌شود. به طور کلی، مطابق با اصل «لزوم وفای به عهد»، در حقوق ایران و سایر نظام‌های حقوقی، هر قراردادی لازم‌الاجرا است و هیچ‌یک از طرفین

۷۵. اویارحسین، شادی؛ رفتار دولتها و آثار تحریم بر قراردادهای بین‌المللی از منظر فورس‌ماژور، رساله دکتری حقوق بین‌الملل عمومی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران، ۱۳۹۱، صص ۲۳۹-۲۳۳.

نمی‌توانند به بهانه‌های واهی در اجرای تعهدات، قصور کنند. به‌واقع، قراردادهایی که مطابق با قانون تشکیل شده است، نسبت به اشخاصی که آن را منعقد کرده‌اند در حکم قانون است. انحلال این قراردادها مگر با رضایت مشترک یا به علتی که قانون اجازه داده است، امکان‌پذیر نبوده و باید با حسن‌نیت اجرا شود. اصل لزوم که دربرگیرنده تمامی عقود و تعهدات است، منحصر به پاره‌ای از عقود نیست و تنها عقود و تعهداتی که قانون آن‌ها را جایز اعلام کرده است، از شمول این اصل مستثنا شده است. لذا این اصل، از ضروریات اصول معاملات برای ایجاد بستری امن و رفع تحیر حکمی است که ریشه در ضرورت دارد.^{۷۶} ماده ۳-۱ اصول قراردادهای تجاری بین‌المللی نیز صریحاً به مشخصه الزام‌آور بودن قراردادها تأکید می‌کند. این ماده مقرر می‌دارد: «قراردادی که به شکل معتبر منعقد می‌شود، برای طرفین الزام‌آور است و فقط مطابق با شروط آن یا توافق طرفین یا به نحو دیگری که در این «اصول»، مقرر شده است می‌توان آن را اصلاح نمود یا به آن خاتمه داد». در این ماده، به اصل اساسی دیگری از حقوق قراردادهای، یعنی «اصل وفای به قراردادها»^{۷۷} اشاره شده است. لذا یکی از تبعات این اصل، این است که در صورت توافق، طرفین می‌توانند قرارداد را اصلاح کنند یا به آن خاتمه دهند. این امر، استثنایی بر اصل مذکور است و فقط در مواردی قابل قبول است که منطبق با شروط تعهدات باشد.^{۷۸} همان گونه که در قبل نیز اشاره شد، تدارکات، فرایندی است که به‌واسطه قرارداد یا سفارش خرید، در حکم ایجاب و قبول میان خریدار و فروشنده ایجاد می‌شود. لذا اصل بر وفای به قراردادها و اصل لزوم است. اما این دو اصل در وضعیتی که پس از انعقاد قرارداد در اثر شرایط حادث شده، تغییر بنیادین در اوضاع و احوال زمان انعقاد ایجاد شود، خدشه‌دار می‌شود. در ارتباط با تدارکات که اجرای به‌موقع، تأثیر فراوانی بر اجرای پروژه‌ها و تحقق کامل اهداف قراردادهای دارد، این آثار، نتایج بسیار نامطلوبی ایجاد کرده است.

به‌واقع، عملاً نظام تدارکات که وابسته به مسائل حقوقی و عرف‌های بازرگانی است در شرایط اعمال تحریم‌های هوشمند، دستخوش عرف‌های آئی ناشی از تدابیر محدودکننده شده است. در شرایط تحریم، به‌موجب تغییر اوضاع و احوال بنیادین زمان انعقاد قراردادهای، شرایط اجرای قراردادهای بسیار پرهزینه یا در اثر حوادث پیش‌بینی نشده، ناممکن می‌شود. لذا بسته به شدت آثار تحریم‌های بین‌المللی بر قراردادهای تدارکات، در صورتی که اجرای قرارداد به لحاظ اقتصادی دشوار و پرهزینه شود، با وضعیت هاردشیپ و در صورتی که اجرای قرارداد در اثر تحریم، یا (به دلیل ناممکن شدن

۷۶. شهیدی، مهدی؛ اصول قراردادهای و تعهدات، چاپ پنجم، مجد، ۱۳۸۸، ص ۲۵۴.

77. *Pacta sunt servanda*

۷۸. اصول قراردادهای تجاری بین‌المللی، ترجمه و تحقیق: بهروز اخلاقی و فرهاد امام، چاپ دوم، شهر دانش، ۱۳۸۵، صص ۱۲-۱۳.

اجرای قرارداد و سقوط تعهدات ناشی از آن) ناممکن شود، امکان استناد به نظریه فورس‌ماژور ایجاد می‌شود. بدین ترتیب، استناد به فورس‌ماژور، اجرای تعهد را ناممکن و عقد و تعهدات ناشی از آن را منتفی می‌سازد. در نتیجه، هریک از طرفین، نسبت به طرف دیگر، بری می‌شود و طرف زیان‌دیده نمی‌تواند اجرای تعهد یا خسارت برای عدم اجرای تعهد را مطالبه کند. بدین ترتیب، نتیجه حقوقی مشمولیت فورس‌ماژور بر قراردادهای تدارکات، موجب فسخ، اعراض یا کناره‌گیری از قراردادها می‌شود که در صورت بروز موارد منجر به فسخ، قرارداد منحل می‌شود و خاتمه می‌یابد.

البته باید توجه کرد که اثر فسخ قراردادها برخلاف بطلان، صرفاً ناظر به قراردادهای آینده است و تأثیری بر تعهدات گذشته، یعنی اعمال پیش از بروز آن موجبات ندارد. در ارتباط با اعراض یا کناره‌گیری از قرارداد نیز در شرایطی این امر امکان‌پذیر است که مقررات صریحی در این خصوص در قرارداد، مشاهده یا مسلم شود که قصد طرفین این است که امکان اعراض یا کناره‌گیری را فراهم ساخته یا حق اعراض و کناره‌گیری را بتوان از ماهیت قرارداد استنباط کرد که در صورت پذیرش، ضمن اعراض یا کناره‌گیری، اثر قرارداد، حداقل ۱۲ ماه پس از اعلام است.^{۷۹} شایان ذکر است، آنچه در ارتباط با موجبات بطلان نیز در قراردادها مطرح است مواردی است که اکثراً عیوب رضا را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد.^{۸۰}

۱۴- شمول یا عدم شمول تحریم در قاعده فورس‌ماژور در نظام‌های حقوقی نوشته و کامن‌لا

آیا در هنگام اعمال تحریم‌های بین‌المللی می‌توان به قاعده فورس‌ماژور استناد کرد یا خیر؟ آیا رفتار دولت‌ها جزء فورس‌ماژور است یا خیر؟

در دو نظام حقوقی نوشته و کامن‌لا، در تعریف شروط سه‌گانه کمی تفاوت وجود دارد. در سیستم حقوقی نوشته، فورس‌ماژور، غیرقابل پیش‌بینی، غیرقابل اجتناب و خارجی است، در حالی که در نظام حقوقی کامن‌لا، عنصر غیرقابل پیش‌بینی، در ارتباط با اثبات وجود فورس‌ماژور، ضرورتی ندارد.^{۸۱}

مضافاً، در ارتباط با قراردادهای مرتبط با پروژه‌های بین‌المللی، فورس‌ماژور علاوه بر دربرگرفتن حوادث طبیعی، اعمال انسانی را نیز در بر می‌گیرد.^{۸۲}

79. Vienna Convention on the Law of Treaties, 1969, Article 56.

۸۰. ضیایی‌بیگدلی، محمدرضا؛ حقوق بین‌الملل عمومی، چاپ پانزدهم، گنج دانش، ۱۳۷۹، صص ۸۴-۸۳.

۸۱. برای مطالعه بیشتر، ن.ک: سیدحسین صفایی؛ حقوق بین‌الملل و داوری‌های بین‌المللی، میزان، ۱۳۷۵، ص ۱۲۷.

۸۲. خدایی‌فام، حجت؛ سازوکارهای حقوقی مواجهه با تحریم‌های اقتصادی در تجارت بین‌الملل در فضای تحریم یا رکود اقتصادی در ایران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق بین‌الملل، دانشگاه پیام نور، ۱۳۸۹، صص ۱۳۰-۱۲۹.

توجه به این پرسش در ارتباط با امکان استناد به فورس‌ماژور نیز ضروری است که آیا شرکت‌ها و مؤسسات دولتی نیز می‌توانند به تصمیمات و دستورهای دولت به‌عنوان عذر عدم اجرای تعهد استناد کنند؟ معمولاً در مواردی که قراردادهای منعقد شده میان افراد خصوصی مطرح است، استناد به مداخله دولت از قبیل ایجاد محدودیت صادرات یا واردات (نظیر شرایط تحریم) به‌عنوان مانع در ایجاد ایفای تعهد، مسئله خاصی به‌وجود نمی‌آورد زیرا طرف خصوصی قرارداد، نقش و تأثیری در سیاست خارجی دولت ندارد و اقدام دولت در برقراری محدودیت صادرات یا واردات برای وی، علت خارجی اجتناب‌ناپذیر و غیرقابل درک به‌شمار می‌رود و بدین ترتیب، استناد به فورس‌ماژور به‌عنوان علت عدم ایفای تعهدات را قابل قبول می‌سازد. البته وقتی دولت، خود طرف قرارداد باشد، وضع اساساً متفاوت خواهد بود. لذا توجه به نقش طرفین به‌عنوان دولت یا شخص حقوقی یا خصوصی در ارتباط با امکان شمول فورس‌ماژور در ارتباط با تحریم، موضوعی است که می‌بایست مدنظر قرار گیرد. در نتیجه، جهت بررسی شمول یا عدم شمول تحریم در قاعده فورس‌ماژور، در ابتدا توجه به نظام حقوقی حاکم و قابل اعمال بر قرارداد، الزامی است. مورد دیگر، بررسی رفتار دولت‌ها و تقسیم‌بندی آن به‌عنوان اعمال حاکمیتی (مواردی است که دولت، نظم را برقرار و جامعه را اداره می‌کند)، اعمال تصدی‌گری (مواردی که دولت نسبت به اداره اموال عمومی اقدام می‌کند یعنی دولت به جهت داشتن شخصیت حقوقی مانند سایر اشخاص، اعمالی را انجام می‌دهد) یا شخص ثالث است. لذا در هر مورد، در ارتباط با شمول تحریم در نظریه فورس‌ماژور، تحلیل محتوایی و بررسی دقیق شرایط و وضعیت موجود، الزامی است. نکته دیگری که ضرورت توجه دارد، تاریخ اعمال تحریم‌ها و ارتباطشان با قراردادها است. این موضوع به این دلیل حائز اهمیت است که تحریم به‌مثابه عرف آنی، غیرقابل پیش‌بینی است یا اوضاع‌واحوال به‌گونه‌ای است که این تدابیر محدودکننده قابل پیش‌بینی بوده است. در این صورت، طبق تعریف در نظام حقوقی نوشته، تحریم از شمول فورس‌ماژور خارج است. لازم به ذکر است که نکته مهم در ارتباط با عنصر غیرقابل پیش‌بینی بودن، تحقق این شرط در زمان انعقاد قرارداد است، نه زمانی که تحریم اعمال می‌شود.^{۸۳} درنهایت در خصوص اینکه آیا تحریم‌ها را می‌توان فورس‌ماژور تلقی کرد یا خیر، باید اذعان داشت که پاسخ به این سؤال در نظام‌های حقوقی و شرایط مختلف، متفاوت است. اگر در شرایط انعقاد قرارداد، هیچ‌گونه تحریمی وجود نداشته و هیچ‌گونه پیش‌بینی و احتمالی هم مشاهده نمی‌شد که کشور در آینده‌ای نزدیک، گرفتار شرایط تحریم شود، می‌توان وضعیت فورس‌ماژور را در نظر گرفت. اما در صورتی که در هنگام انعقاد قرارداد، کشور در شرایط تحریم نسبی قرار داشته باشد و احتمال اعمال تحریم‌های

۸۳. برای مطالعه بیشتر، ن.ک: سند برگه اطلاعات تفصیلی مورخ ۹ ژانویه ۲۰۱۳ اتحادیه اروپا: (Factsheet, The European Union and Iran, Brussels, 9 January 2013).

سخت‌تر هم وجود داشته باشد، نمی‌توان تحریم را فورس‌ماژور دانست و متعهد را از انجام تعهداتش بری دانست.^{۸۴}

۱.۵. آثار فورس‌ماژور بر قراردادهای تدارکات در صنعت نفت

آثار فورس‌ماژور بر قراردادهای تدارکات در صنعت نفت، ممکن است بر حسب مورد، سقوط تعهد، انحلال قرارداد یا تعلیق آن را به همراه داشته باشد.

۱.۵-۱. سقوط تعهد و انحلال قرارداد

در صورتی که فورس‌ماژور، عدم امکان دائمی اجرای قرارداد تدارکات را در پی داشته باشد، موجبات انحلال قرارداد و سقوط تعهد را فراهم می‌آورد. در این صورت، قاعده فورس‌ماژور، موجب برائت متعهد و معافیت او از مسئولیت است^{۸۵} و متعهدله نمی‌تواند به علت عدم اجرای قرارداد، مطالبه خسارت کند. (ماده ۲۲۹ قانون مدنی ایران).

البته باید دقت شود که در صورت احراز موارد ذیل، استناد به فورس‌ماژور موجب برائت متعهد در قرارداد تدارکات نخواهد شد:

- ۱- مواردی که متعهد به موجب قرارداد، خطرات ناشی از فورس‌ماژور را پذیرفته است؛
- ۲- مواردی که قبل از بروز حادثه فورس‌ماژور، موعد ایفای تعهد فرا رسیده و متعهدله، اجرای آن را مطالبه کرده است؛
- ۳- مواردی که عدم امکان اجرای قرارداد، جزئی است و فقط برخی از تعهدات ناشی از قرارداد را شامل می‌شود؛
- ۴- در صورتی که فورس‌ماژور، یکی از علل عدم اجرای تعهد و خسارت باشد، نه علت تامه آن و تقصیر متعهد هم یکی از اسباب و علل خسارت است؛
- ۵- در صورتی که فورس‌ماژور، ناشی از تقصیر متعهد باشد مانند تأخیر در تحویل کالا و مواجه‌شدن با منع قانونی.

اثبات اینکه تقصیر متعهد، سبب فورس‌ماژور بوده است، بر عهده متعهدله است.^{۸۶}

^{۸۴} بقائی برزآبادی، افسانه: آثار حقوقی تحریم‌های بین‌المللی بر تدارکات در صنعت نفت ایران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته حقوق بین‌الملل، دانشگاه پیام نور مرکز تهران جنوب، ۱۳۹۲، ص ۴۴.

^{۸۵} برای مطالعه بیشتر، ن.ک: ناصر کاتوزیان؛ ضمان قهری - مسئولیت مدنی، چاپ سوم، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۰، صص ۲۹۰-۲۹۱ و محمدجعفر جعفری لنگرودی؛ ترمینولوژی حقوق، چاپ ششم، گنج دانش، ۱۳۷۲، ص ۵۵۳.

⁸⁶ Barry, N., "Force Majeure and Frustration", London: *American Journal of Comparative Law*, Benjamin's Sale of Goods Board of Editors, 5th ed, Sweet & Maxwell, 1979, p. 426.

۱۵-۲. تعلیق قرارداد

هرگاه بروز حادثه که موجب عدم امکان اجرای تعهد است، موقت باشد، فورس‌ماژور موجب تعلیق قرارداد می‌شود و پس از رفع مانع، قرارداد اثر خود را بازمی‌یابد، مشروط بر آنکه، اجرای آن فایده خود را حفظ و منطبق با اراده طرفین باشد. تشخیص این نکته با دادگاه است و در صورتی که دادگاه بر اساس ماهیت قرارداد، تشخیص دهد که ماهیت و فایده قرارداد، دگرگون شده، حکم به انحلال قرارداد می‌دهد.^{۸۷} به‌هرصورت، در صورت تعلیق قرارداد به‌علت فورس‌ماژور، متعهد، مسئول خسارات ناشی از عدم اجرا یا تأخیر در اجرا در مدت تعلیق نخواهد بود. در قراردادهایی که تعهدات، متقابل یا دوتعهدی است، هرگاه تعهد یک طرف به علت فورس‌ماژور ساقط شود، تعهد طرف دیگر نیز ساقط و قرارداد، منحل خواهد شد.^{۸۸}

در نتیجه، بر اساس آنچه تاکنون گفته شد، اصل لزوم وفای به عهد به‌عنوان اصل شناخته‌شده، چه در سطح داخلی و چه در سطح بین‌المللی در ارتباط با حقوق قراردادهای ممکن است در اثر حوادث غیرقابل پیش‌بینی نظیر حوادث طبیعی، موانع قانونی، حوادث سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، تحولات صنعتی و برهم‌خوردن موازنه اقتصادی تحت‌الشعاع قرار گیرد.^{۸۹} بدین ترتیب، معاذیر قانونی ایجادشده در ارتباط با سرنوشت قراردادهای تحت‌الشعاع قرار می‌گیرد، و نظیر آنچه در اثر تحریم بر قراردادهای تدارکات مترتب می‌شود، شرایط ذیل را ایجاد می‌کند:

انتفای قرارداد،^{۹۰}،^{۹۱} انتفای هدف قرارداد،^{۹۲} حوادث پیش‌بینی نشده،^{۹۳} غیرعملی شدن تجاری اجرای قرارداد،^{۹۴} دشواری،^{۹۵} حادثه پیش‌بینی نشده و تغییر اوضاع و احوال.^{۹۶}،^{۹۷}

87. Lawson, F. H., Anton, A., and Brown L., *Amos and Walton's Introduction to French Law*, Oxford, Oxford University Press, 3rd ed, 1967, p. 186.

۸۸. اویار حسین؛ همان، ص ۸۶.

۸۹. محبی، محسن؛ دیوان داورى دعاوى ایران - ایالات متحده امریکا، ترجمه: محمد حبیبی، فردا، ۱۳۸۳، ص ۲۳۲.

90. Frustration

۹۱. برای مطالعه بیشتر در ارتباط با شرایط انتفای قرارداد، ن.ک:

(Schmitthoff, C. M., *The Law & Practice of International Trade*, 9th ed., Stevens & Sons, 1990, p. 147) and (Barry, *op. cit.*, p. 234).

92. Frustration of Purpose

93. Imprivision

94. Impracticability

95. Hardship

96. Change of Circumstances

۹۷. برای مطالعه بیشتر در ارتباط با تغییر اوضاع و احوال، ن.ک:

(Weir, T., *Introduction to Comparative Law*, Oxford University Press vol. 2, 1987, p. 217). and (Amin, S. H., "The Theory of Change of Circumstance in International Trade", *Lords Maritime and Commercial Law Quarterly*, Nov. 1982, p. 577) and (Honnold, J., *Uniform Law for International Sale under 1980 United Nations Convention*, London: Kluwer Law and Taxation Publisher, 1998, p. 678) and (Green, D., "Force Majoure Clauses and International Sale and Goods", *Australian Business Law Review*, Dec. 1980, vol. 8, p. 384).

لازم به ذکر است اگر قاعده فورس‌ماژور در قرارداد قابل اعمال نباشد در نظام حقوقی نوشته، به دلایل وقایع غیرقابل کنترل و در فرض جایگزین‌های دیگر، امکان الزام به انجام تعهد، منتفی خواهد شد. لذا استناد به نقض قرارداد، امکان‌پذیر نخواهد بود. بنابراین باید از طریق سایر معاذیر قراردادی یعنی انتفای قرارداد، عدم امکان اجرا و دشواری یا تغییر بنیادین اوضاع‌واحوال، راه‌حل حقوقی مناسب جستجو شود.

۱۶. هاردشیپ^{۹۸} در حقوق بین‌الملل

از منظر حقوقی، اصطلاح هاردشیپ، به تغییر در عوامل حقوقی، اقتصادی، پولی یا فناوری اطلاق می‌شود که موجب ورود زیان‌های اقتصادی شدید به یکی از طرفین قرارداد می‌شود به‌گونه‌ای که وی را در ایفای تعهداتش با مشقت زیادی مواجه سازد یا سبب کاهش ارزش تعهد^{۹۹} انجام‌شده برای طرف مقابل شود.^{۱۰۰} البته این نظریه در همه انواع قراردادها قابل اعمال نیست. نظریه هاردشیپ در قراردادهای دارای طول زمان مشخص که اجرائیشان به‌طور مستمر یا با تأخیر صورت گیرد و در قراردادهای درازمدت و معوض اعمال می‌شود. ماهیت این نظریه چنان است که فقط با اجرای تعهداتی که قرار است بعد از حدوث تغییرات، عملی شود مرتبط است. اگر تغییر اساسی در موازنه قرارداد، هنگامی محقق شود که فقط جزئی از تعهدات را تحت‌الشعاع قرار دهد، نظریه مذکور، فقط بر آن بخش‌هایی از تعهدات قراردادی تأثیر خواهد داشت که هنوز اجرایی نشده است. این اصطلاح در رهنمود انسیترال و ماده ۲-۲-۶ اصول قراردادهای تجاری بین‌المللی نیز اشاره شده است.^{۱۰۱} لذا در صورت برهم‌خوردن اساسی تعادل و تغییر موازنه قرارداد تدارکات، استناد به نظریه هاردشیپ می‌تواند صورت پذیرد.^{۱۰۲} از آنچه در بالا مستفاد می‌شود، نظریه هاردشیپ در قراردادهای تدارکات، غالباً در دو حالت ذیل مصداق می‌یابد:

۱- افزایش اساسی در اجرای تعهد. البته باید توجه شود که افزایش اساسی در اجرای تعهد،

۹۸. واژه هاردشیپ در فرهنگ لغت انگلیسی به معنای زیان‌دیدن، محرومیت سخت و طاقت‌فرسا یا سختی و دشواری ناشی از اوضاع‌واحوال، معنی شده است (Oxford Advanced Learners Dictionary, p. 569).

۹۹. برای مطالعه بیشتر در ارتباط با کاهش میزان ارزش تعهد در خصوص اجرای قرارداد، ن.ک: (Joseph, M. P., "Force Majeure and Hardship under the UNIDROIT, Principle of International Commercial Contract", 1998, p. 126).

۱۰۰. A., Westberg, J., "Contract Excuse in International Business Transaction: Awards of the Iran-United States claims", in *Forging Investment Law*, vol. 4 N11989, 1989, p. 37.

۱۰۱. اصول قراردادهای تجاری بین‌المللی، همان، ص ۲۲۹.

۱۰۲. برای مطالعه جایگاه نظریه هاردشیپ در کنوانسیون ۱۹۸۰، ن.ک:

(Honnold, 1998, p. 537 and Dionysios, P., Flambouras, *The Doctrine of Impossibility of Performance in the 1980 Vienna Convention of Contracts for the International Sale of Goods and Principles of European Contracts Law: A Comparative Analysis*, p. 3) and (Honnold, J., *Uniform Law for International Sale under 1980 United Nations Convention*, London: Kluwer Law and Taxation Publisher, 1990).

معیار ثابتی ندارد و با توجه به اوضاع و احوال در هر مورد تعیین می‌شود.
۲- کاهش اساسی در میزان ارزش تعهد ایجادشده. برای مصادیق حاکم در ذیل این بند می‌توان به اثر افزایش شدید تورم و تحریم‌های صادراتی بر کالاها اشاره کرد.

۱-۱۶. شروط استناد به قاعده هاردشیپ در قراردادهای بین‌المللی

در صورت استناد به نظریه هاردشیپ طبق بند (الف) ماده ۲-۲-۶ اصول قراردادهای تجاری بین‌المللی، بروز واقعه دشوارکننده با اطلاع طرف زیان‌دیده از وقوع آن بعد از قرارداد، از شروط استناد به نظریه هاردشیپ است. شرط دیگر، مطابق با بند (ب) ماده ۲-۲-۶ اصول قراردادهای تجاری بین‌المللی، غیرقابل‌پیش‌بینی بودن واقعه دشوارکننده به‌طور متعارف، از سوی طرف زیان‌دیده است. شرط دیگر، مطابق با بندهای (ج) و (د) ماده مذکور، خارج‌بودن از کنترل طرف زیان‌دیده وقایع و برعهده‌نگرفتن مسئولیت احتمال خطر ناشی از وقایع از طرف زیان‌دیده است.^{۱۰۳}

۲-۱۶. آثار حقوقی استناد به نظریه هاردشیپ در ارتباط با قراردادهای تدارکات

صنعت نفت

آثار حقوقی استناد به نظریه هاردشیپ در ارتباط با قراردادهای تدارکات در صنعت نفت در دو دسته شکلی و ماهوی قابل بررسی است.

الف. آثار شکلی استناد به نظریه هاردشیپ

در ارتباط با آثار حقوقی شکلی، درخواست تجدید مذاکره، توسل به دادگاه و عدم امکان تعدیل قرارداد، مدنظر است.

ب. درخواست تجدید مذاکره

مطابق با بند اول ماده ۲-۳-۶ در صورت بروز هاردشیپ، طرف زیان‌دیده حق دارد درخواست مذاکره مجدد کند و در خصوص شروط اولیه قرارداد با توجه به انطباق آن‌ها با اوضاع و احوال تغییر یافته، مذاکره صورت پذیرد. در این بند اذعان شده است که «در صورت بروز هاردشیپ، طرف زیان‌دیده حق دارد درخواست مذاکره مجدد کند. این درخواست باید بدون تأخیر غیرموجه انجام گیرد و بیانگر دلایلی باشد که درخواست بر آن مبتنی است». در ماده ۷-۱ اصول

۱۰۳. برای مطالعه بیشتر، ن.ک:

Carlsen, A., "Can the Hardship Provisions in the UNIDROIT Principle be Applied When the CIGS Is the Governing Law", *Pace Essay*, Copenhagen, Denmark, June 1998, p. 34.

قراردادهای تجاری بین‌الملل نیز آمده است:

«۱- در تجارت بین‌الملل، هر طرف قرارداد باید مطابق با حسن‌نیت و معامله منصفانه اقدام کند؛ ۲- طرفین نمی‌توانند این تکلیف را مستثنا یا محدود کنند.»
لذا در ارتباط با درخواست تجدید مذاکره، انطباق با اصول حسن‌نیت و معامله منصفانه و رعایت این اصول، الزامی است.

ج. توسل به دادگاه

مطابق بند ۳ ماده ۳-۲-۶ اصول قراردادهای تجاری بین‌الملل، «در صورت عدم دستیابی به توافق در مدت معین، هریک از طرفین می‌توانند به دادگاه متوسل شوند.»
نکته مهم در این ماده، عبارت مدت متعارف است که در هر مورد اختلاف، به پیچیدگی و اوضاع و احوال خاص در هر مورد قراردادی بستگی دارد.

د. عدم حق خودداری از اجرای تعهدات از سوی طرف زیان‌دیده

مطابق بند ۲ ماده ۳-۲-۶، درخواست مذاکره مجدد و به‌صرف بروز هاردشیپ، طرف زیان‌دیده نمی‌تواند اجرای قرارداد را به حالت تعلیق درآورد و از اجرای تعهداتش سرباززند. بدین طریق، طبق این بند، طرف زیان‌دیده نمی‌تواند یک‌طرفه و رأساً اجرای تعهدات قراردادی را تعلیق کند. البته در صورتی که طرفین پیش‌بینی کنند که وقوع دشواری موقت است و پس از مدت کوتاه، رفع می‌شود، طرف زیان‌دیده می‌تواند تا رفع دشواری و بازگشت اوضاع و احوال به حالت سابق، اجرای تعهدات قراردادی را به تعلیق درآورد.

۱۶-۳. آثار ماهوی استناد به نظریه هاردشیپ در ارتباط با قراردادهای تدارکات

صنعت نفت

آثار ماهوی استناد به نظریه هاردشیپ، در ارتباط با قراردادهای تدارکات در صنعت نفت، تعدیل و خاتمه قرارداد است.

الف. تعدیل قرارداد

تعدیل قرارداد، به معنای تغییر شروط اولیه قرارداد به منظور تقسیم خطرات حادثه پیش‌بینی نشده میان طرفین قرارداد است.^{۱۰۴} اثر تعدیل در هاردشیپ، درج شروطی همانند مذاکره مجدد، از جمله

104. Dowson, J. Ph., "Judicial Revision of Frustrated Contracts", Germany, 63 *Boston University Review*, 1983, p. 139.

پیش‌بینی‌هایی است که ابتدائاً در قراردادهای بین‌المللی جهت رفع مشکلات ناشی از الزام‌آور بودن آن‌ها در قراردادهای طولانی‌مدت و سپس در حقوق داخلی کشورها شایع شده است. در این‌گونه شروط، ماهیت و دامنه اوضاع و احوالی که می‌تواند منجر به امکان درخواست بازبینی در قرارداد شود، پیش‌بینی شده که به این امر، تعدیل قراردادی اطلاق می‌شود.^{۱۰۵} مطابق بند(ب) بخش ۴ ماده ۳-۲-۶ اصول قراردادهای تجاری بین‌المللی، با توجه به برقراری مجدد تعادل و موازنه قرارداد در صورت تأیید دشواری توسط دادگاه، در صورت متعارف و معقول بودن، تعدیل قرارداد صورت می‌پذیرد. تعدیل قرارداد به دلیل تغییر اوضاع و احوال، یکی از آثار اصلی ثبات قراردادها است. همان‌گونه که در قبل نیز اشاره شد، شرایط حاکم و اوضاع و احوال حاکم بر قرارداد، ثابت نبوده و رویدادهای خارجی نظیر تحریم، بر شرایط حاکم بر قراردادها تأثیرگذار است. گاهی این تغییرات به حدی است که قرارداد، تنها با تعدیل قرارداد، یعنی دخل و تصرف در مفاد تراضی و تفسیر شروط قرارداد با هدف انطباق قرارداد با وضعیت موجود، امکان اجرا می‌یابد. در این ارتباط باید اذعان کرد که تعدیل قرارداد نسبت به طرفین، معتبر و لازم‌الاجرا است. البته متضرر (متعهدله) در صورت امتناع از انجام تعهد تعدیل‌شده، حق فسخ قرارداد و درخواست خسارت ناشی از عدم ایفای تعهد را دارد؛ همچنان که متعهد (طرف مقابل) حق دارد در صورت عدم رعایت حکم تعدیل از سوی متعهدله، قرارداد را فسخ کند.

ب. خاتمه قرارداد

همان‌طور که در بالا اشاره شد، اولین اثر ماهوی استناد به نظریه هاردشیپ، تعدیل قرارداد است، به‌گونه‌ای که در صورت امکان تعدیل قرارداد، ادعای خاتمه قرارداد، مسموع نیست. لذا در صورتی که تعدیل قرارداد به دلایل متعارف و معقول، ممکن نباشد، برای جبران ضرر ناروا، راهکار حقوقی، فسخ قرارداد و سقوط تعهدات ناشی از قرارداد به‌عنوان آخرین راهکار است. بند (الف) بخش ۴ ماده ۳-۲-۶ اصول قراردادهای تجاری بین‌المللی نیز اذعان می‌دارد که «اگر دادگاه، عسرو حرج را تأیید کند، در صورت متعارف و معقول بودن، در تاریخی مشخص و بر مبنای شروطی که تثبیت می‌شود، به قرارداد خاتمه می‌دهد».

نکته قابل تأمل در بخش ۴ ماده ۳-۲-۶ این است که فسخ قرارداد، مقدم بر تعدیل پیش‌بینی شده است. در این راستا، حداقل تفسیری که می‌توان کرد این است که فسخ در عرض تعدیل، قرار داده شده است. نکته دیگر در این ماده، استناد به فسخ یا تعدیل توسط دادگاه با تأیید وقوع هاردشیپ بر مبنای متعارف و معقول است. در این خصوص، مواردی که مدنظر دادگاه جهت

105. Ahmadpour, A., *Economic Hardship in Performance of Contract: A Comparative Study of English, American and German Law and CISG*, The UNIDROIT Principles and PECL Aberdeen, 2005.

فسخ قرارداد قرار گیرد می‌تواند دوام، وضعیت و موقعیت هاردشیپ، عدم امکان قانونی تعدیل قرارداد (صریح یا ضمنی)، عدم تحقق قصد مشترک طرفین در صورت تعدیل قرارداد و عدم توافق طرفین نسبت به تعدیل قرارداد باشد.

بر همین اساس، با عنایت به بررسی مستقیم اسناد تحریم‌های بین‌المللی، به نظر می‌رسد که امکان قانونی در ارتباط با تعدیل قراردادهای تدارکات، خیلی سخت و حتی ناممکن است. مضافاً اینکه در ارتباط با این قراردادها، که تهیه و تأمین کالا و خدمات و تعهدات ناشی از قراردادهای تدارکات باید در ظرف مهلت مقرر و تعیین شده صورت پذیرد، از آنجایی که ماهیت قراردادهای تدارکات، به گونه‌ای است که اجرای مطلوب قرارداد، به زمان معین مرتبط است، تعدیل قرارداد، تأخیر در اجرای تعهد را به دنبال دارد. بدین طریق، متعهدله (متضرر) می‌تواند با استناد به اینکه تعدیل به صورت ضمنی با خواست مشترک طرفین منافات دارد، فسخ قرارداد را از دادگاه^{۱۰۶} درخواست کند.^{۱۰۷}

۱۷. آثار حقوقی اجرای برنامه اقدام مشترک ژنو - مورخ ۲۴ نوامبر ۲۰۱۳ بر تدارکات در صنعت نفت

برنامه اقدام مشترک ژنو با هدف دستیابی به راه‌حل جامع متقابل، به صورت گام‌به‌گام با روند اعتمادسازی و لغو جامع تحریم‌های شورای امنیت سازمان ملل متحد و همچنین تحریم‌های چندجانبه و ملی مربوط به برنامه هسته‌ای ایران، میان ایران و گروه ۵+۱ در تاریخ ۲۴ نوامبر ۲۰۱۳ صورت پذیرفت. خاطرنشان می‌سازد، تفسیر نقاط ابهام توافقنامه، دشوارترین مسئله در انجام این توافق و اجرای تعهدات متقابل بوده است که پس از مذاکرات جدی و اساسی میان طرفین، توافق نهایی در ارتباط با برنامه اقدام مشترک حاصل و این توافق در ۲۰ ژانویه ۲۰۱۴ اجرایی شد. هرچند از یک‌سو، ماهیت تعهدات در توافق ژنو به صورت متقابل و اختیاری و ضمانت اجرای تعهدات بر مبنای حسن نیت است (که به نظر می‌رسد بیشتر توافقنامه نزاکتی و اخلاقی باشد) و نیز از سوی دیگر، تنها به عدم اعمال تحریم‌های جدید هسته‌ای از سوی شورای امنیت و اتحادیه اروپا و تعلیق تحریم‌های شورای امنیت و سایر تحریم‌های چندجانبه و ملی مرتبط با فعالیت‌ها و برنامه هسته‌ای کشور اشاره داشته است. ضمن اینکه صراحتاً نیز در سند درج شده است که ساختار اصلی نظام

۱۰۶. برای مطالعه بیشتر، ن.ک:

Rimke, J., *Force Majeure and Hardship Application in International Trade Practice of International Commercial Contract, Face Review of Contracts for the International Sale of Goods*, Kluwer, 1999, p. 25.

۱۰۷. اصول قراردادهای تجاری بین‌المللی، همان، صص ۲۴۰-۲۲۸.

تحریم از جمله تحریم‌های مهم نفتی و بانکی، به قوت خود باقی است^{۱۰۸} اما این تصمیم بر مبنای دفاع از منافع ملی، بدون تردید، اقدام بسیار شایسته‌ای است که بزرگ‌ترین دستاوردش، ورود مجدد کشور به صحنه تعامل و مناسبات در عرصه بین‌الملل است. بر همین اساس، وزارت خزانه‌داری ایالات متحده به‌موجب سند راهنمای اجرای توافق ژنو مورخ ۲۰ ژانویه ۲۰۱۴، تعلیق موقت تحریم‌های ایالات متحده بر «صادرات صنایع پتروشیمی ایران» و هرگونه خدمات مربوطه (بیمه، حمل‌ونقل و خدمات مالی) را اعلام کرده است. از جمله موارد دیگر مرتبط با صنعت نفت که در سند مذکور مقرر شده عبارت است از:

اجازه صادرات محصولات پتروشیمی، ارائه خدمات مرتبط از سوی افراد غیرامریکایی به ایران، عدم اعمال تحریم مالی بر حساب‌های مقرر شده در ارتباط با انجام این معاملات، عدم اعمال تحریم در ارتباط با افرادی که به ارائه کمک‌های مادی، مالی یا پشتیبانی فنی یا ارائه کالا و خدمات به یا در حمایت از شرکت ملی نفت ایران، شرکت ملی نفت کش و شرکت‌های پتروشیمی فهرست‌شده در ضمیمه این سند (به‌استثنای افراد مندرج در فهرست دفتر کنترل دارایی‌های خارجی آمریکا و اداره کل خزانه‌داری فدرال آمریکا) می‌پردازند.

البته وزارت خزانه‌داری ایالات متحده، تعلیق تحریم‌های مذکور را منحصرأً در مدت زمان اجرای توافق مشترک ژنو اعلام نموده است. مضافاً، در بخش معافیت‌ها نیز اعمال معافیت‌های محدودی بر تحریم‌های اعمال‌شده در سال مالی ۲۰۱۲ در ارتباط با صادرات نفت خام از ایران به چین، هند، ژاپن، جمهوری کره، تایوان و ترکیه در ارتباط با انجام معاملات مرتبط با آزادسازی به‌صورت اقساط توافق‌شده درآمدها به ایران برای دریافت مشارکت مؤسسات مالی در حوزه‌های قضایی منتخب و کانال مالی ایجادشده در راستای اجرای توافق ژنو مقرر شده است. در این بخش، به معاملات خاصی از شرکت ملی نفت ایران و نیز شرکت ملی نفت کش اشاره شده است. اجازه صادرات نفت خام از ایران به چین، هند، ژاپن، جمهوری کره، تایوان و ترکیه توسط اشخاص غیرامریکایی به‌استثنای افراد مندرج در فهرست دفتر کنترل دارایی‌های خارجی آمریکا و اداره کل خزانه‌داری فدرال آمریکا، از دیگر مواردی است که مجاز اعلام شده است.

بر همین اساس، در بخش ضمایم سند، عنوان ۱۴ شرکت پتروشیمی (بندر امام، بوعلی سینا، قائد بصیر، بازرگانی پتروشیمی ایران، جم، مرجان، مبین، ملی صنایع پتروشیمی، نوری، پارس، عسلویه، پتروشیمی صدف عسلویه، شهید تندگویان، شازند و تبریز) مشاهده می‌شود.^{۱۰۹} متعاقباً اتحادیه اروپا نیز جهت اجرای تعهدات مندرج در توافق ژنو، در گام اول، اجرای

108. Joint Plan of Action E3/EU +3 and Iran, Geneva, 24 November 2013.

109. Guidance Relating of the Provisions of Certain Temporary Sanctions Relief Order to Implement the Joint Plan of Action Reached on November 24, 2013, Between the P5+1 and the Islamic Republic of Iran, U.S. Department of the Treasury, U.S. Department of State, January 20, 2014.

تعهدات داوطلبانه متقابل را به‌موجب سند برگه اطلاعات تفصیلی اتحادیه اروپا به شماره ۱۳۱۲۱۹/۰۲ مورخ ۱۷ ژانویه ۲۰۱۴، یعنی عدم اعمال تحریم‌های جدید هسته‌ای بدون لطمه به اجرای کامل تدابیر محدودکننده قبلی اعلام و تعلیق برخی تحریم‌های هسته‌ای (پتروشیمی، طلا و فلزات گران‌بها) را مقرر کرده است. اتحادیه اروپا به‌موجب این سند، ممنوعیت واردات، خرید و حمل‌ونقل محصولات پتروشیمی ایران، ارائه تمامی خدمات مربوطه از جمله تأمین منابع و کمک‌های مالی، بیمه و بیمه اتکایی از جمله از طریق کشورهای ثالث را به تعلیق درآورده است. در این سند به تعلیق ممنوعیت در ارائه بیمه و حمل‌ونقل نفت خام ایران نیز اشاره شده است. شایان ذکر است اتحادیه اروپا در این سند، صریحاً به انجام تعهدات داوطلبانه متناسب با اقدامات انجام‌شده از سوی ایران، تعلیق برگشت‌پذیر تحریم‌ها و پابرجاماندن ساختار اصلی تحریم‌های هسته‌ای، تحریم‌های مالی و نفت نیز اشاره کرده است. شایان ذکر است، به‌موجب سند اجرای تعهدات مندرج در توافق مشترک ژنو میان ایران و گروه ۵+۱، اتحادیه اروپا اجرای مقررات سند برگه اطلاعات تفصیلی اتحادیه را از تاریخ ۲۰ ژانویه ۲۰۱۴، به‌طور مستقیم بر تمام کشورهای عضو اتحادیه اروپا قابل اجرا اعلام کرده است.^{۱۱۰}

اولین نشست مذاکراتی طرفین در ارتباط با توافق جامع نیز در تاریخ ۲۰ فوریه ۲۰۱۴ در وین با توجه به گزارش مثبت مدیر کل آژانس بین‌المللی انرژی اتمی از اقدامات ایران در ارتباط با اجرای موضوعات مندرج در برنامه اقدام مشترک (۲۴ نوامبر ۲۰۱۳)،^{۱۱۱} و^{۱۱۲} به‌صورت مفید و سازنده‌ای انجام پذیرفت. بر این اساس، طرفین علاوه بر تعیین تمامی مسائلی که باید مورد بحث قرار گیرد در ارتباط با مسائل سیاسی و فنی نیز مذاکره نموده و یک جدول زمانی اولیه برای چهار ماه آینده تعیین و توافق کرده‌اند که مذاکرات را ادامه دهند. در همین راستا، ملاقات کارشناسان فنی در اوایل مارس ۲۰۱۴ و دومین جلسه مدیران سیاسی (۵+۱) و ایران در ارتباط با توافق جامع، در تاریخ ۱۷ مارس ۲۰۱۴ مقرر شد.^{۱۱۳}

بر همین اساس، نشست‌های مذاکرات وین ۳، ۴ و ۵ جهت رسیدن به توافق جامع انجام پذیرفت و زمان نشست وین ۶ نیز جهت نهایی‌کردن نگارش متن و دستیابی به توافق جامع هسته‌ای، به مدت دو هفته از تاریخ ۲ ژوئیه، با عنایت به زمان انقضای مهلت ۶ ماهه برنامه اقدام مشترک (۲۱ ژوئیه ۲۰۱۴) مقرر شده است.

110. *Factsheet, E3/EU+ 3 Nuclear Negotiation with Iran: Terms of the Agreement on Joint plan of Action, Including Measures to be Undertaken by the European Union, Brussels, 17 January 2014, 131219/02.*

111. IAEA Report No.GOV/2014/10, 20th February, 2014.

112. Implementation of the NPT Safeguards Agreement and Relevant Provisions of Security Council Resolution in the Islamic Republic of Iran, Board of Governors, GOV/2014/28, 23 May 2014.

113. Statement by EU High Representative, Vienna, 20th February, 2014.

۱۸. راهکارهای حقوقی مقابله با آثار تحریم و روش‌های جبران خسارت

مراجعه مستقیم نزدیک به ۲۶۰ سند آژانس بین‌المللی انرژی اتمی، شورای امنیت، ضوابط مشترک شورای اتحادیه اروپا و گزارش‌های کنگره ایالات متحده و نیز بررسی بیش از ۲۳۵ عنوان از به‌روزترین و معتبرترین منابع انگلیسی و فارسی، بیانگر این امر ضروری است که عدم توجه طراحان به اعمال موازین حقوق بین‌الملل و نیز تفسیر موسع و مؤثر از مفاد قطعنامه‌های شورای امنیت از سوی سایر تابعان حقوق بین‌الملل به‌ویژه اتحادیه اروپا، موجبات جبران خسارات وارده علیه کشور را در ارتباط با قراردادهای تدارکات صنعت نفت فراهم آورده است. در این ارتباط، به‌ویژه باید به عدم رعایت مصادیق استثنائات و معافیت‌های موضوعی و زمانی توجه شود. اصولاً لازم است به هر قراردادی جداگانه توجه شود. بر این اساس، مقابله حقوقی با خسارات وارده در سه سطح سازوکارهای ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی امکان‌پذیر است.

۱۸-۱. در سطح ملی (دادگاه‌های ایران)

استفاده از مجاری قانونی صلاحیت دادگستری کشور جهت رسیدگی به دعاوی مدنی علیه دولت‌های خارجی مصوب ۱۳۷۸ و اصلاحیه ۱۳۹۱.

۱۸-۲. در سطح منطقه‌ای (اتحادیه اروپا)

با عنایت به بررسی سازوکارهای اجرایی و حقوقی مدنظر طراحان تحریم‌های هوشمند و با توجه به تفسیرهای موسع و اعمال تحریم‌هایی فراتر از چارچوب قطعنامه‌های شورای امنیت از سوی شورای اتحادیه اروپا به‌ویژه از ژانویه ۲۰۱۲ به این سو بر صنعت نفت ایران - از آن جمله می‌توان به اشتباه فاحش شورا در ارزیابی اشخاص حقوقی در فهرست تدابیر محدودکننده اشاره کرد - هریک از موارد مندرج در ذیل می‌تواند مبنایی جهت ترمیم حقوق تضییع‌شده و جبران خسارات وارده قرار گیرد:

اعتراض بر مبنای غیرقانونی بودن تحریم، درخواست ابطال مقررات و تدابیر محدودکننده اتخاذشده توسط نهادهای اتحادیه اروپا (بر اساس مفاد ۲۶۳ و ۲۶۴ معاهده عملکرد اتحادیه اروپا البته در صورت وجود منفعت حقوقی)، طرح دعوا در دادگاه عمومی اتحادیه اروپا.

۱۸-۳. در سطح بین‌المللی (طرح دعوا در دیوان بین‌المللی دادگستری)

رجوع به دیوان بین‌المللی دادگستری بر مبنای نقض تعهدات معاهده‌ای از سوی بسیاری از کشورهای تحریم‌کننده، نظیر تعهدات عهدنامه‌ای مودت، نقض مصونیت قضایی دولت‌ها و اموال

بر اساس کنوانسیون ملل متحد مورخ ۲۰۰۴ و نقض ماده ۵۰ طرح مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها در ارتباط با مبادرت به اقدامات متقابل و نظایر آن‌ها.

نتیجه

بر اساس بررسی مستقیم مفاد مندرج در اسناد تحریم‌ها، فرایند تدارکات، عملاً متأثر از تمامی تدابیر محدودکننده ناشی از اعمال تحریم‌های بین‌المللی هوشمند شده است. بر همین اساس، آثار حقوقی تدابیر محدودکننده بر مراحل اجرا و انعقاد قراردادهای تدارکات، تعیین تکلیف نهایی قراردادهای تدارکات را با فروضات هاردشیپ و فورس‌ماژور یا سایر معاذیر قانونی همراه کرده است. مضافاً، مطالعه اسناد تحریم‌های بین‌المللی از ژانویه ۲۰۰۶ تا ژوئن ۲۰۱۴ نشان داده است که تحریم‌ها ابتدا با هدف ممنوعیت بر تأمین، عرضه و فروش تجهیزات هسته‌ای، ممنوعیت کالاها، تجهیزات و فناوری‌های با کارکرد دوگانه و سپس با محدودیت‌های صادرات، واردات، مالی و اعتباری در ارتباط با تشکیلات اقتصادی و مناسبات تجاری، حمل‌ونقل و تدابیر محدودکننده در ارتباط با انتقال دانش فنی و آموزش، علیه جمهوری اسلامی ایران اعمال شده است.

شایان ذکر است، تدابیر محدودکننده اعمال شده در بخش‌های بانکداری، بیمه، صنعت فناوری هسته‌ای، حمل‌ونقل، صنایع شیمیایی، متالوژی، از یک‌سو و از سوی دیگر، اعمال محدودیت و ممنوعیت‌ها در صنایع نفت، گاز و پتروشیمی و خطوط کشتی‌رانی جمهوری اسلامی ایران، تدارکات را به شدت تحت‌الشعاع قراردادهاست. به‌واقع، گستردگی ابعاد تحریم‌ها گواه این حقیقت است که اقدامات قهرآمیز دولت‌ها در روابط بین‌الملل، طیف قابل‌ملاحظه‌ای از اقدامات و فعالیت‌هایی است که متأسفانه حد و مرزی را شامل نمی‌شود. تحریم‌های تجاری با تعریف قیدها و محدودیت‌های تجاری از طریق ممنوعیت‌های صادرات و واردات و تأثیرگذاری بر کالاهای مهم و راهبردی، منجر به افزایش هزینه‌های تجاری و انحراف تجاری در کشور شده است. تحریم‌های مالی نیز، با اعمال تدابیر محدودکننده بر کشور در ارتباط با انجام معاملات مالی و اعتباری، نقل و انتقال وجوه و محدودیت و ممنوعیت سرمایه‌گذاری در کشور بر مؤسسات مالی، اعتباری و اشخاص حقیقی و حقوقی، هرگونه رابطه مالی و مساعدت‌های مالی و فنی را برهم زده و عملاً تأمین منابع مالی به‌صورت رسمی از سوی مؤسسات و نهادهای مالی و اعتباری بین‌المللی را قطع کرده یا با تأخیر و تعویق همراه ساخته است و به این طریق، موجب لغو ارائه کمک‌های فنی، مالی و اعتباری به‌صورت رسمی و دولتی شده است که این تدابیر با عنایت به جایگاه سرمایه‌گذاری در صنعت نفت، علاوه بر ممنوعیت‌ها و تدابیر تجاری، معضلات بی‌شماری

را در ارتباط با تدارکات در این صنعت ایجاد کرده است.

علاوه بر نتایج مذکور، تجزیه و تحلیل آثار حقوقی تحریم‌ها و سازوکارهای حقوقی، نظارتی و اجرایی تحریم‌های هوشمند، این نتایج را حاصل آورد که طراحان تحریم، متشکل از کارگروه‌های سیستم سازمان ملل متحد، نمایندگان دولت‌ها، سازمان‌های بین‌المللی دولتی و غیردولتی، بخش خصوصی، مقامات بانک مرکزی کشورها، بخش بانکداری دولتی و خصوصی، متخصصان و استادان دانشگاهی (در حوزه‌های مختلف)، با طراحی ابزارهای حقوقی هوشمند در سطوح ملی و بین‌المللی، از طرق طراحی و تدوین تعاریف، متون استاندارد، عناصر اصلی زبان‌های تحریم و ... موجب بهبود هماهنگی میان سازمان ملل متحد و سایر بازیگران و آسان‌شدن تفسیر و اجرای دقیق، کامل و هماهنگ تحریم‌ها شده‌اند. به عبارت دیگر، طراحان تحریم، با به‌کارگیری ابزارهای حقوقی برای منافع سیاسی (از طرق ایجاد توافقنامه قانونی یا حقوقی، عهدنامه‌های سیاسی و بستن پیمان)، جهت یکسان‌سازی قوانین راجع به روابط حقوقی در عرصه بین‌الملل، اعم از حقوق بین‌الملل عمومی و خصوصی با تنظیم قاعده‌های ذاتی، حقوق آن موضوعات را میان خود یکسان و در روابط میان خود با کشور، خواهان رعایت این حقوق در عرصه حقوق بین‌الملل شده‌اند، به‌گونه‌ای که مطابق با مفاد قانون الگوی هوشمند (قانون الگوی/اینترلاکن II) طراحان تحریم توانسته‌اند دولت‌ها، سازمان‌ها، مؤسسات و شرکت‌ها را قادر کنند که از طریق ابزار رسمی قانونی، تمامی قطعنامه‌های شورای امنیت را در دامنه گسترده (در هر زمان و مکانی)، با پشتوانه حقوقی و ضمانت اجرایی بالا اعمال کنند.

طراحان، مجازات‌های فرار از تحریم را پیش‌بینی و گریز از این اقدامات را جرم ملی تلقی کرده‌اند به‌صورتی که مجازات‌های مدنی، جنایی و جرایم خاص (حبس یا جریمه)، از طرق درخواست اجرای دقیق و کامل اقدامات، همکاری کامل و مستمر دولت‌ها با مؤسسات مالی و اعتباری، اعمال تدابیر احتیاطی، قانونی و اقدامات فوری از سوی کشورها به‌موجب قوانین ملی و بین‌المللی‌شان و ... توانسته است کارایی تحریم‌ها بر کشور را با افزایش دامنه تأثیر همراه کند.

بر همین اساس، ملاحظه شد که سازوکار حقوقی طراحی‌شده تحریم‌ها به‌گونه‌ای است که چهار شیوه رایج قانونگذاری به‌منظور رعایت ماده ۲۵ منشور را در ارتباط با اجرای تحریم‌ها در سطح جامعه بین‌المللی با ایجاد اجماع بین‌المللی، از طرق قانونگذاری بدوی (امکان تبدیل قطعنامه‌های ماده ۴۱ از طریق اقدامات ملی به قوانین داخلی)، قانون بدوی خاص هر بخش (اصلاح قوانین موجود جهت اجرای هماهنگ تحریم‌ها)، اصلاح قوانین کلی مالی و تجاری موجود (مورد به مورد) و صلاحیت ایجاد قانون، فراهم آورد.

لذا با عنایت به موارد مطروحه و این امر که اگرچه آثار حقوقی تحریم‌های شورای امنیت سازمان ملل متحد، به‌واسطه الزام‌آوری بر کشورها و اعضای جامعه بین‌الملل و برخورداری از

سازوکار هوشمند منطبق با قانون الگوی تحریم‌های هوشمند (قانون الگوی/یتیرلاکن II)، بسیار گسترده است، مراجعه مستقیم نزدیک به ۲۴۰ سند آژانس بین‌المللی انرژی اتمی، شورای امنیت سازمان ملل متحد، ضوابط مشترک شورای اتحادیه اروپا و گزارش‌های کنگره ایالات متحده با رویکرد تحلیلی حقوقی و ارزیابی موشکافانه و ریزینی مفاد مندرج در این اسناد، نشان داده است که عدم پایبندی به مقررات حقوق بین‌الملل، تفسیر مؤثر و موسع از مفاد تحریم‌ها و اعمال تحریم بر اساس اراده دولت‌ها، سازمان‌ها و ... در تمامی مصادیق موضوعی تحریم‌ها یعنی در حوزه‌های انرژی، بانکداری، حمل‌ونقل، خدمات (فنی، بیمه و ...)، آموزش، علوم پزشکی و مسائل بشردوستانه، از جمله مواردی است که موجبات امکان مقابله و ترمیم حقوق تضییع‌شده را ایجاد کرده است.

در نتیجه باید به این امر مهم توجه شود که از آنجایی که مهم‌ترین کارکرد حقوق بین‌الملل، حمایت و تأمین منافع و مصالح ملی بر اساس ضوابط و استانداردهای حقوقی بین‌المللی است، برای رسیدن به این اهداف، استفاده از سازوکارهای حقوقی، به عبارتی، به کارگیری حقوق بین‌الملل و آموزه‌های منتج از آن، نتایج مطلوب‌تری را در شرایط کنونی برای طرفین مذاکرات ایجاد خواهد کرد. بدیهی است به کارگیری دیپلماسی حقوقی جهت پیشبرد اهداف مدنظر، به‌ویژه در این زمان، نه تنها ممانعت در مقابل مذاکرات پیش‌رو تلقی نمی‌شود بلکه منجر به تسریع امور و ترمیم حقوق تضییع‌شده می‌شود.

به‌واقع، اقدامات حقوقی جهت مقابله با آثار ظالمانه فعلی و آتی تحریم، بیانگر احترام و پایبندی دولت جمهوری اسلامی ایران به مقررات حقوق بین‌الملل و اصل حاکمیت قانون در عرصه روابط بین‌الملل است؛ که در این صورت، مقابله حقوقی از طریق درخواست دستور موقت، مبنی بر عدم اعمال تحریم‌های مقررشده، منجر به کاهش هزینه و فشار بیشتر بر اشخاص حقیقی و حقوقی مشمول تدابیر محدودکننده، ایجاد انگیزه و برانگیختن افکار و وجدان عمومی در عرصه بین‌الملل و ایجاد انگیزه میان متخصصان در بخش‌های گوناگون عرصه داخلی و بین‌المللی می‌شود. طبیعتاً مدیریت آگاهانه و با تدبیر در مسئله تحریم از طریق اطلاع‌رسانی بیشتر (ایده‌پردازی، تصمیم‌سازی و مستندسازی‌های فنی و حقوقی در اعلام میزان خسارت‌های ناشی از تحریم‌های ظالمانه) به دستگاه‌های ذی‌ربط متأثر از تحریم، موجب تسریع در فرایند راهکارهای دیپلماسی و مذاکرات پیش‌رو است.

لذا علاوه بر روش دیپلماسی، ایجاد راهکارهای حقوقی و قضایی برای ارائه راهکارهای مناسب به هدف به‌چالش کشیدن مبنای حقوقی تحریم و مقابله با تحریم‌های احتمالی، الزامی است. در همین راستا، استفاده از راهکارهای حقوقی ترافیعی در سطح ملی (استفاده از صلاحیت محاکم دادگستری ایران جهت رسیدگی به دعاوی مدنی علیه دولت‌های خارجی)، در سطح

منطقه‌ای (رجوع به دادگاه بدوی، عمومی و دیوان بین‌المللی دادگستری اتحادیه اروپا، با معیارهای قانونی اعتراض بر مبنای غیرقانونی بودن تحریم، درخواست ابطال در صورت عقلایی بودن و نفع حقوقی، فقدان صلاحیت نهاد تصویب‌کننده تحریم، نقض شروط شکلی اساسی، نقض حق دفاع، حمایت قضایی مؤثر، خطای حکمی و اشتباه در ارزیابی جهت تعیین فهرست (باز و بسته) تحریم‌شوندگان و نهایتاً در سطح بین‌المللی (رجوع به دیوان بین‌المللی دادگستری با استناد به نقض مصونیت قضایی دولت‌ها و اموال، تعهدات عهدنامه مودت، ماده ۵۰ طرح مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها، نقض کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاها و سایر معاهدات به‌ویژه معاهدات با موضوعات حقوق بشری با عنایت به عدم رعایت مصادیق استثنائات و معافیت‌های موضوعی و زمانی، در راستای کاهش آثار حقوقی ظالمانه تحریم‌های هوشمند، کمک‌کننده است. مضافاً، علاوه بر راهکارهای حقوقی، سازوکارهای رسیدگی غیرترافی از طریق درخواست رأی مشورتی از دیوان بین‌المللی دادگستری (به‌وسیله تلاش جمعی دولت‌ها، آژانس‌ها و نهادهای حقوق بشری سازمان ملل متحد و مؤسسات بین‌المللی حقوق بشری) و رجوع به کمیته حقوق بشر و کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی وجود دارد، هرچند که در وضعیت کنونی حقوق بین‌الملل، طرح شکایت مستقیم علیه سازمان ملل، نهادها و ارکان سازمان، به شکل مطلق منتفی است، اما عملکرد نهادهای حقوق بشری می‌تواند نوعی اعمال نظارت غیرمستقیم بر عملکرد ارکان سازمان ملل متحد و دول عضو معاهدات حقوق بشری در ارتباط با تحریم‌های شورای امنیت باشد، که می‌تواند در راستای کاهش آثار تحریم، ترمیم و جبران خسارات مادی و معنوی به کار گرفته شود.

در همین راستا، راهکار اجرایی، یعنی ایجاد ستاد مدیریت یکپارچه و هدفمند نظام حقوقی مقابله با تحریم از سوی دولت، متشکل از بخش‌های دیپلماسی، حقوقی، هسته‌ای، علمی و فنی، می‌تواند بازویی مفید و پشتیبان مستحکمی برای تیم مذاکره‌کننده کشور باشد. این کمیته به‌عنوان مرجع مورد وثوق ملی در گزارش‌گیری، مستندسازی، تحلیل و ارائه راهکارها با انجام امور ذیل می‌تواند با ایجاد حمایت‌های حقوقی و فنی در بخش‌های مختلف در سطح کشور، پاسخ‌گویی منعطف و پویا در مقابل تحریم و ارزیابی مستمر آثار حقوقی تحریم‌ها باشد:

مطالعه و شناسایی الگوها و سازوکارهای مورد توجه طراحان، مطالعه و شناسایی چارچوب‌های قانونی تحریم، شناسایی سامانه‌های به‌اشتراک‌گذاری اطلاعات، مطالعه و تدوین سازوکارهای نظارتی و کنترلی، طراحی و تدوین رویه‌ها و دستورالعمل‌های اجرایی و حقوقی ترافیعی و غیرترافیعی، طراحی و تدوین الگوهای تیپ و استانداردهای قراردادهای بین‌المللی، شناسایی و مقابله با مصادیق تخطی‌شده از منشور ملل و اصول حقوق بین‌الملل، شناسایی، تدوین و ابلاغ روش‌های امکان‌پذیر مقابله با تحریم‌های شورای امنیت، اتحادیه اروپا و امریکا،

پایش مستمر آثار تحریم در حوزه دستگاه‌های اجرایی و سایر بخش‌های حقوقی (دولتی و خصوصی)، دیده‌بانی مستمر گزارش‌ها و تصمیمات طراحان تحریم، جمع‌آوری، پایش و بازتولید یکپارچه اطلاعات تحلیلی، ثبت و بایگانی منظم خسارات و دعاوی، ایجاد وحدت رویه در ارائه مستندات و ادله‌های حقوقی بین‌المللی، طراحی و تدوین شیوه‌های مستندسازی حقوقی و فنی با به‌روزرسانی داده‌های حقوقی و فنی، رفع تناقضات و شبهات با ایجاد شبکه اطلاعاتی و تحلیلی موثق و یکپارچه، شناسایی و ابلاغ معافیت‌ها و استثنائات حقوقی مندرج در اسناد تحریم به دستگاه‌های اجرایی ذی‌ربط، به‌روزرسانی و ارتقای ضوابط حقوقی بین‌المللی در قراردادهای، تدوین و ابلاغ نحوه ارائه الگوها، مستندات و ضوابط ارائه دعوا از دستگاه‌ها به مراکز ذی‌صلاح، ایجاد هماهنگی میان‌بخشی و فرابخشی جهت دریافت، پایش و بازتولید هدفمند داده‌های مرتبط با آسیب‌های وارده به حوزه‌های مختلف و طرح و پیگیری دعاوی از طریق مراجع ذی‌صلاح.

البته باید توجه شود که در این راستا، مستندسازی‌های حقوقی و فنی و به‌روزرسانی این اسناد از اهمیت وافری برخوردار است. به‌ویژه مستندسازی آماری جامع و کمی و داشتن اطلاعات و داده‌های فنی در هر بخش با رویکردی راهبردی و هدفمند (از وضعیت‌های قبل و بعد از تحریم) کارگشا است.

لذا ساماندهی، طبقه‌بندی اطلاعات و رفع تناقضات از طریق مدیریت پورتفولیوی و به‌روزرسانی اسناد از طریق همکاری دستگاه‌های اجرایی با نظارت و همکاری ستاد مدیریت یکپارچه و هدفمند نظام حقوقی مقابله با تحریم، در کاهش آثار ظالمانه تحریم‌ها مؤثر است. شایان ذکر است که در این خصوص، بررسی و استفاده از تجارب کشورهای مشمول تحریم یا عملکرد و خطمشی کمیسیون غرامات سازمان ملل متحد، جهت جمع‌آوری و بررسی مدارک و مستندسازی می‌تواند راه‌گشا باشد.

نهایتاً، تعامل فراگیر، فعال، هماهنگ و منسجم در حوزه‌های دیپلماتیک، حقوقی و اجرایی کشور با یکدیگر و نیز تعامل دیپلماتیک با نهادها و سازمان‌های مالی، اعتباری و حقوقی به‌ویژه با رویکرد حقوق بشری در سطوح منطقه‌ای، فرامنطقه‌ای و بین‌المللی، با توسل به سازوکارها و راهکارهای حقوقی و دیپلماسی از مواردی است که می‌تواند در کاهش آثار حقوقی تحریم‌های هوشمند ظالمانه و ترمیم حقوق تضییع‌شده، مفید واقع شود.

منابع:

الف) فارسی

– کتاب

- آقالو، زهرا و احد نظری؛ «بررسی تحلیل تأثیر افزایش قیمت‌های نامتعارف هزینه در قراردادهای EPC از نوع قیمت مقطوع و ارائه راهکار (صنایع نفت، گاز و پتروشیمی)»، انتشارات مجموعه مقالات پنجمین کنفرانس بین‌المللی مدیریت پروژه، ۱۳۸۸.
- احمدی، عبدا...؛ *دانشنامه حقوقی امور گمرکی*، میزان، ۱۳۸۴.
- *اصول قراردادهای تجاری بین‌المللی*، ترجمه و تحقیق: بهروز اخلاقی و فرهاد امام، چاپ دوم، شهر دانش، ۱۳۸۵.
- مؤسسه تحقیقاتی تدبیر اقتصاد؛ *تحریم اقتصادی، آثار و پیامدها، سیاست‌ها و راهکارها*، انتشارات مؤسسه تحقیقاتی تدبیر اقتصاد، ۱۳۸۷.
- جعفری لنگرودی، محمدجعفر؛ *ترمینولوژی حقوق*، چاپ ششم، گنج دانش، ۱۳۷۲.
- زارعی، ابراهیم و ابراهیم قهرودی؛ *اسناد گمرکی (اسناد حمل، خرید، بیمه و پستی)*، مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، ۱۳۸۷.
- زمانی، سیدقاسم؛ *حقوق سازمان‌های بین‌المللی: شخصیت، مسئولیت، مصونیت*، چاپ دوم، شهر دانش، ۱۳۸۷.
- شهیدی، مهدی؛ *اصول قراردادها و تعهدات*، چاپ پنجم، مجد، ۱۳۸۸.
- صفایی، سیدحسین؛ *حقوق بین‌الملل و داوری‌های بین‌المللی*، میزان، ۱۳۷۵.
- صلح‌چی، محمدعلی و هیبت‌ا... نژندی‌منش؛ *حل‌وفصل مسألت‌آمیز اختلافات بین‌المللی*، میزان، ۱۳۸۷.
- ضیائی بیگدلی، محمدرضا؛ *حقوق بین‌الملل عمومی*، چاپ پانزدهم، گنج دانش، ۱۳۷۹.
- علیزاده، مسعود؛ *گام با گام با اعتبارات اسنادی*، چاپ دوم، سخن گستر، ۱۳۸۵.
- فرخ‌سیری، منصور؛ «محدودیت‌های حقوقی شورای امنیت در اعمال تحریم‌های اقتصادی»، *مجله حقوقی بین‌المللی*، شماره ۳۹، ۱۳۸۷.
- قاسم‌زاده، سیدمرتضی؛ *اصول قراردادها و تعهدات*، چاپ یازدهم، دادگستر، ۱۳۸۸.
- کاتوزیان، ناصر؛ *ضمان قهری - مسئولیت مدنی*، چاپ سوم، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۰.
- کاتوزیان، ناصر؛ *قواعد عمومی قراردادها*، جلد سوم، چاپ پنجم، انتشارات شرکت سهامی انتشار، ۱۳۸۷.
- *گزیده قوانین و مقررات مرتبط با قراردادهای خارجی (همراه با متون انگلیسی قوانین)*، تهیه و

- تدوین امور حقوقی شرکت ملی نفت ایران، نوای مهتاب، ناشر همکار: شرکت ملی نفت ایران، ۱۳۹۰.
- محبی، محسن؛ *دیوان داوری دعاوی ایران - ایالات متحده امریکا*، ترجمه: محمد حبیبی، فردا، ۱۳۸۳.
 - میرعباسی، سیدباقر؛ *حقوق بین‌الملل عمومی*، جلد اول، میزان، ۱۳۸۹.

- مقاله

- محسنی، رضا و کاظم یآوری؛ «آثار تحریم‌های تجاری و مالی بر اقتصاد ایران»، *فصلنامه مرکز پژوهش‌های مجلس*، شماره ۶۱، ۱۳۸۸.

- پایان‌نامه و رساله

- اوپارحسین، شادی؛ *رفتار دولت‌ها و آثار تحریم بر قراردادهای بین‌المللی از منظر فورس مائور*، رساله دکتری حقوق بین‌الملل عمومی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران، ۱۳۹۱.
- بقائی برزآبادی، افسانه؛ *آثار حقوقی تحریم‌های بین‌المللی بر تدارکات در صنعت نفت ایران*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق بین‌الملل، دانشگاه پیام نور مرکز تهران جنوب، ۱۳۹۲.
- خدایی‌فام، حجت؛ *سازوکارهای حقوقی مواجهه با تحریم‌های اقتصادی در تجارت بین‌الملل*، در *فضای تحریم یا رکود اقتصادی در ایران*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق بین‌الملل، دانشگاه پیام نور، ۱۳۸۹.
- فلسفی، صالحه؛ *اثر تحریم بر اجرای قراردادهای تجاری بین‌المللی*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق بین‌الملل، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکز، ۱۳۹۱.

- وب‌گاه

- اختری، مهدی؛ *تحریم در عرف بین‌الملل*، مرکز مدافعان حقوق بشر، ۱۳۹۱، به نشانی: <http://bashariat.org/fa>، بازدید: ۱۲ اسفند ۹۱.
- ایزدی‌فرد، علی‌اکبر و حسین کاویار؛ *ماهیت قراردادهای نفتی در قالب بیع متقابل در حقوق ایران*، ۱۳۹۱، به نشانی: <http://www.hsiran.com/ipe3-full-text/eraeh/5-3.pdf>، بازدید: ۱۲ بهمن ۹۱.

ب) انگلیسی

- Books

- Ahmadpour, A., *Economic Hardship in Performance of Contract: A Comparative Study of English, American and German Law and CISG, The UNIDROIT Principles and PECL* Aberdeen, 2005.
- Lawson, F. H., Anton, A., and Brown L., *Amos and Walton's Introduction to French Law*, Oxford, Oxford University Press, 3rd ed, 1967.
- *Benjamin's Sale of Goods*, Board of Editors, 1979, 5th Edition, Sweet & Maxwell,
- Dionysios, P. Flambouras, *The Doctrine of Impossibility of Performance in the 1980 Vienna Convention of Contracts for the International Sale of Goods and Principles of European Contracts Law: a Comparative Analysis*.
- Hammond, Grant, *Countertrade, Offsets, and Barter in International Political Economy*, Pinter. 1990.
- Honnold, J., *Uniform Law for International Sale under 1980 United Nations Convention*, London: Kluwer Law and Taxation publisher, 1998.
- Peng, D., *Insurance and Legal Issues in the Oil Industry, International Energy and Resources Law and Policy*, 1993.
- Lowry, J. & Rawlings, Ph., *Insurance Law: Doctorines and Principles*, 2005.
- International Chamber of Commerce, *Force Majeure and Hardship Provisions*, Paris: 1986, No. 421.
- *Oxford Advanced Learners Dictionary*
- Rudolf Dolzer & Christoph H. Schreuer, *Principles of International Investment Law, Foundations of Public International Law*, 2008.
- Rimke, J., *Force Majeure and Hardship Application in International Trade Practice of International Commercial Contract, Face Review of Contracts for the International Sale of Goods*, 1999, Kluwer Law.
- Schmitthoff, C. M, *The Law & Practice of International Trade*, Publisher: Stevens & Sons, 1990, 9th ed.
- Taverne, B., *Petroleum, Industry and Government*, Kluwer Law, 1999.
- Sornarajahm, M., *The International Law on Foreign Investment*, 2004.
- Wallace, Rebecca M. M., *International Law*, London: Sweet & Maxwell, 2005, Fifth Edition.
- Weir, T., *Introduction to Comparative Law*, Oxford University Press, vol. 2, 1987, 2nd ed Edition.
- Westberg, John A., Contract Excuse in International Business Transactions: Awards of the Iran-United States Claims Tribunal, 4 ICSID Rev.-FILR 1989, at 215 et seq.

– **Articles**

- Amin, S. H., “The Theory of Change of Circumstance in International Trade”, *Lords Maritime and Commercial Law Quarterly*, Nov. 1982.
- Baghaie Barzabadi, A., Alekajbaf, H., Firoozmand, M.R., “Legal Implications of European Union Sanctions on Maritime Shipping and Commerce in Iranian Waters of the Persian Gulf and Oman Sea”, *Journal of the Persian Gulf (J.P.G.) (Marine Science)*/ vol. 4/N0.14/December 2013/8/.
- Barry, N., “Force Majeure and Frustration”, London, *American Journal of Comparative Law*.
- Carlsen, A., “Can the Hardship Provisions in the UNIDROIT Principle, Be Applied When the CIGS is the Governing Law”: *Pace Essay*, Copenhagen, Denmark, June 1998.
- Dowson, J., Ph., “Judicial Revision of Frustrated Contracts”, Germany, 63 *Boston University Review*, 1983.
- Fitzgerald, Peter L., “Smarter ‘Smart’ Sanctions”, Published by: *Penn State International Law Review*, 2007.
- Green, D., “Force Majeure Clauses and International Sale of Goods”, *Australian Business Law Review*, Dec. 1980, vol. 8.
- Perillo, Joseph M., “Force Majeure and Hardship under the UNIDROIT Principle of International Commercial Contract”, 1998.

– **Reports**

- S. E., Eizenstat, *Do Economic Sanctions Work? Lessons From ILSA & Other US Sanctions Regimes*, Published by: The Atlantic Council of The United State, February 2004.
- Brown University, Targeted Financial Sanctions, A Manual for Design and Implementation, Contribution from the Interlaken Process, *The Swiss Confederation in Cooperation with the United Nations Secretariat and the Watson Institute for International Studies*, 2001.
- D. Lektzian, Norwegian Red Cross, *Making Sanctions Smarter*, Published by: International Peace Research Institute, 2004.
- Wallenstein, P. & Staibano, C. & Erikson, M., *Making Targeted Sanctions Effective, Guidelines for the Implementation of UN Policy*, Printed by: Uppsala University, 2003.
- Watson Institute, Brown University, *Strengthening Targeted Sanctions through Fair and Clear Procedures*, 30 March, 2006.

– **Websites**

- UNCITRAL, 1984, From: <http://www.uncitral.org/uncitral/en/index.html> (Last visited: 20 Feb.2012).

– Documents and Treaties

- Charter of the United Nations, Articles 55 and 56.
- Factsheet, The European Union and Iran, Brussels, 9 January 2013.
- Factsheet, E3/EU+3 Nuclear Negotiations with Iran: Terms of the Agreement on Joint plan of Action, Including Measures to be Undertaken by the European Union, Brussels, 17 January 2014, 131219/02.
- Joint Plan of Action E3/EU+3 and Iran, Geneva, 24 November 2013.
- Gov/2003/40, Implementation of the NPT Safeguards Agreement in the Islamic Republic of Iran, Resolution Adopted by the Board of Governors, on 6 June 2003, IAEA.
- Gov/2003/69, Implementation of the NPT Safeguards Agreement in the Islamic Republic of Iran, Resolution Adopted by the Board of Governors, on 12 September 2003, IAEA.
- Gov/2006/14, Implementation of the NPT Safeguards Agreement in the Islamic Republic of Iran, Resolution Adopted on 4 February 2006, Board of Governors, IAEA.
- Guidance Relating of the Provisions of Certain Temporary Sanctions Relief Order to Implement the joint Plan of Action Reached on November 24, 2013, Between the P5+1 and the Islamic Republic of Iran, U.S. Department of the Treasury, U.S. Department of State, January 20, 2014.
- IAEA Report No. GOV/2014/10, 20th February, 2014.
- Implementation of the NPT Safeguards Agreement and Relevant Provisions of Security Council Resolution in the Islamic Republic of Iran, Board of Governors, GOV/2014/28, 23 May 2014.
- S/2006/521, United Nations Security Council, Letter Dated 13 July 2006, From the Permanent Representative of France to the United Nations Addressed to the President of the Security Council.
- S/PRST/2006/15, United Nations Security Council, Statement by the President of the Security Council, 29 March 2006.
- S/PRST/2006/15, Presidential Statement Underlines Importance of Iran Re-establishing Full, Sustained Suspension of Uranium Enrichment, U.N. Security Council, March 29 2006.
- S/RES/1696 (2006), United Nations Security Council, Resolution 1696 Adopted by the Security Council at its 5500th meeting, on 31 July 2006.
- S/RES/1737 (2006), United Nations, Resolution 1737 Adopted by the Security Council at its 5612th meeting, on 23 December 2006.
- S/RES/1747 (2007), United Nations, Resolution 1747 Adopted by the Security Council at its 5647th meeting, on 24 March 2007.
- S/RES/1803 (2008), United Nations, Resolution 1803 Adopted by the Security Council at its 5848th Meeting, on 3 March 2008.
- S/RES/1835 (2008), United Nations, Resolution 1835 Adopted by the

- Security Council at its 5984th Meeting, on 27 September 2008.
- S/RES/1887 (2009), United Nations, Resolution 1887 Adopted by the Security Council at its 6191th meeting, on 24 September 2009.
- S/RES/1929 (2010), United Nations, Resolution 1929 Adopted by the Security Council at its 6335th Meeting, on 9 June 2010.
- S/RES/1984 (2011), United Nations, Resolution 1984 Adopted by the Security Council at its 6552th Meeting, on 9 June 2011.
- S/RES/2049 (2012), United Nations, Resolution 2049 Adopted by the Security Council at its 6781th Meeting, on 7 June 2012.
- Statement by EU High Representative, Vienna, 20th February, 2014.
- Summary of U. N. Security Council 5500th Meeting: Security Council Demands Iran Suspend Uranium Enrichment by 31 August, or Face Possible Economic, Diplomatic Sanctions Resolution 1696 (2006) Adopted by Vote of 14-1, July 31, 2006.
- Vienna Convention on the Law of Treaties, 1969, Article 56.